

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для самостійної роботи і проведення практичних занять

з дисципліни

«ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»

*(для студентів 2 курсу заочної форми навчання
галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування»
напряму 6.030601 «Менеджмент»)*

Харків
ХНАМГ
2012

Методичні вказівки для самостійної роботи і проведення практичних занять з дисципліни «Економічна теорія» (для студентів 2 курсу заочної форми навчання галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування» напрям 6.030601 «Менеджмент») / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; уклад.: І. А. Островський, С. Б. Тимофієва. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 56 с.

Укладачі: І. А. Островський,
С. Б. Тимофієва

Рецензент: доц., к.е.н. Т. А. Пушкар

Рекомендовано кафедрою економіки підприємств міського господарства,
протокол № 5 від 07.12.2011 р.

Зміст

	Стор.
Вступ	4
1. Плани практичних занять за змістовими модулями й темами	5
2. Матеріали для організації самостійної роботи студентів	14
3. Типові задачі з розв'язками	41
4. Питання до заліку	49
5. Порядок поточного і підсумкового оцінювання знань студентів	51
Список джерел	54

ВСТУП

Для формування сучасного економічного мислення, підготовки фахівців нового покоління треба спиратися на фундаментальні знання, необхідні для всебічного вивчення різноманітних соціально-економічних процесів. Такі знання покликана надати економічна теорія.

Потреба в ґрунтовних економічних знаннях у висококваліфікованих спеціалістів нині є дуже актуальною. Економічне становище сьогодні змінюється занадто швидко в умовах невизначеності, підвищеного ризику. Отже, постійно доводиться розв'язувати економічні завдання, що мають велике значення для добробуту й соціального благополуччя.

Такі навички набуваються не одразу, формуються роками на міцному теоретичному ґрунті. З цією метою складено плани практичних занять і зібрано матеріали для самостійного вивчення нормативної дисципліни «Економічна теорія» за напрямом підготовки бакалаврів 6.030601 «Менеджмент».

Метою вивчення курсу «Економічна теорія» є набуття майбутніми фахівцями ґрунтовних економічних знань, формування у них логіки економічного мислення та економічної культури, адекватних до уявлень переходу країни до ринкових відносин, а також навчання базовим методам пізнання і аналізу економічних процесів, вмінню приймати обґрунтовані рішення з приводу економічних проблем, пов'язаних з їхньою майбутньою практичною діяльністю.

Участь нашої держави в Болонському процесі обумовлює впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, що є нашим національним варіантом ECTS. Спираючись на кредитно-модульну систему організації навчального процесу, всі теми зведені в шість змістових модулів (далі ЗМ), що поділені на 2 частини з урахуванням двох семестрів навчання відповідно до навчального плану. У методичних вказівках запропоновані плани практичних занять, контрольні запитання, тести, ключові категорії, типові задачі з розв'язанням і список джерел.

1. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ Й ТЕМАМИ

Практичне заняття 1

ЗМ 1 Загальні основи соціально-економічного розвитку. Теоретичні аспекти розвитку ринкової економіки

Тема 1.1 Предмет і метод економічної теорії.

Тема 1.2 Економічна система суспільства.

Тема 1.3 Виробництво, його сутність та роль у житті суспільства.

Тема 1.4 Теорія товару і грошей.

Тема 1.5 Теоретичні основи ринкової економіки та її основні елементи.

Питання для обговорення на практичному занятті

1. Предмет і функції економічної теорії. Методи пізнання соціально-економічних процесів.
2. Сутність і класифікація економічних систем. Власність як економічна категорія. Основні типи й форми власності.
3. Суть і класифікація економічних потреб та інтересів. Фактори виробництва і проблеми їхнього раціонального використання. Крива виробничих можливостей та її характеристика. Ключові показники ефективності виробництва.
4. Натуральна і товарна форми організації суспільного виробництва. Товар і його властивості. Суть, функції, обіг і теорії грошей.
5. Суть і основні функції ринкової економіки. Класифікація ринків. Основні ринкові структури. Конкуренція: суть, види й сучасні особливості. Конкуренція і монополія.

Практична частина

Задача 1. Визначте показники продуктивності праці (ПП), фондівіддачі (ФВ), фондомісткості (ФМ), фондоозброєності (ФО), матеріаломісткості (ММ), матеріаловіддачі (МВ), рентабельності (Р), якщо:

- обсяг реалізованої продукції (П)	- 1000 грн;
- вартість основних фондів (ОФ)	- 600 грн;
- вартість сировини й матеріалів (М)	- 200 грн;
- собівартість продукції (СС)	- 900 грн;
- кількість працівників (К)	20 осіб.

Задача 2. Розрахуйте обсяг грошової маси, необхідний для обігу, якщо швидкість обігу грошової одиниці – 3 обороти, фізичний обсяг товарів – 4 одиниці, а середня ціна – 8 грн за одиницю товару.

Задача 3. Розрахуйте кількість грошей, необхідну для обігу, якщо швидкість обігу грошової одиниці становить 4 обороти, середня ціна товару – 10 грн., фізичний обсяг реалізованої продукції – 150 одиниць, вартість товарів, цього року проданих у кредит, – 800 грн, сума повернутих кредитів минулих років – 600 грн, взаємопогашенні платежі – 200 грн.

Задача 4. Виходячи з рівняння $M \cdot V = P \cdot Q$, визначте обсяг грошової маси, якщо

грошова одиниця робить у середньому 4 обороти на рік, середня ціна складає 200 грн, а умовний фізичний обсяг національного виробництва становить 500 млн одиниць.

Практичне заняття 2

ЗМ 2 Розвиток підприємництва. Національна і міжнародна економіка в умовах глобалізації

Тема 2.1 Підприємство та підприємництво в ринковій економіці.

Тема 2.2 Капітал підприємства, його кругообіг та обіг.

Тема 2.3 Капітал сфери обігу.

Тема 2.4 Ринкові відносини в аграрному секторі.

Тема 2.5 Доходи населення, їх формування та розподіл.

Тема 2.6 Держава та її економічні функції.

Тема 2.7 Світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Тема 2.8 Економічні аспекти глобальних проблем.

Питання для обговорення на практичних заняттях

1. Підприємство як суб'єкт ринкової економіки. Основні види підприємств. Суть і види підприємництва.
2. Економічний зміст категорії «капітал». Суть і види кругообороту капіталу. Обороти капіталу. Основний і оборотний капітал.
3. Сфера обігу та її складові. Позичковий капітал і позичковий відсоток. Банки в сучасній економіці. Особливості функціонування торговельного капіталу. Торговельний прибуток. Особливості функціонування ринку цінних паперів.
4. Аграрний сектор економіки та його проблеми в Україні. Земельна рента і ціна землі.
5. Сутність доходів, їх види та джерела формування. Сутність і механізм розподілу доходів.
6. Необхідність і сутність державного регулювання економіки. Види державного регулювання економіки.
7. Світове господарство: сутність, етапи розвитку і структура. Міжнародні економічні відносини: сутність та основні форми. Платіжний баланс країни, його структура.
8. Сутність сучасної глобалізації. Глобальні проблеми сучасності, їх класифікація.

Практична частина

Задача 1. Основний капітал склав 1,8 млн грн, оборотний – 0,2 млн. грн. Термін служби основного капіталу – 5 років, оборотний капітал обертається 3 рази на рік. Знайдіть норму й суму амортизації, собівартість продукції за рік.

Задача 2. Виторг від реалізації – 3 млн. грн., собівартість продукції – 2,8 млн грн. Ставка податку на прибуток – 20%, штрафні санкції – 3 тис. грн. Знайдіть валовий і чистий прибуток, норму прибутку, а також рентабельність

виробничої діяльності.

Задача 3. Визначити ціну землі (P), якщо рента (R) очікується у розмірі 50 тис. грош. од., а позичковий процент – 5%.

Задача 4. Розрахуйте курс акцій, якщо в країні ставка відсотка – 10 % річних, а очікувані дивіденди становлять 650 грн.

Задача 5. 1 жовтня на фондовій біржі здійснена операція з продажу 20 тис. акцій за ціною 100 ф. ст. за акцію на строк до 31 жовтня. За жовтень місяць курс акції підвищився до 120 ф. ст. Хто і яку суму виграв (продавець або покупець) у цьому випадку? Розрахуйте ту ж ситуацію, якщо за жовтень місяць курс акції знизився до 90 ф. ст.

Практичне заняття 3

ЗМ 3 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МАКРОЕКОНОМІКИ

Тема 3.1 Предмет, метод і функції макроекономіки.

Тема 3.2 Макроекономічні показники в системі національних рахунків.

Тема 3.3 Модель сукупного попиту та сукупної пропозиції.

Тема 3.4 Споживання, заощадження та інвестиції.

Тема 3.5 Класична модель макроекономічної рівноваги.

Тема 3.6 Рівновага національного ринку у моделі IS-LM.

Питання для обговорення на практичних заняттях

1. Історія розвитку макроекономіки, її предмет, функції та методи дослідження.
2. Система національних рахунків (СНР) – нормативна база макроекономічного рахівництва. Методика розрахунків макроекономічних показників у СНР.
3. Сукупні попит і пропозиція: суть, графіки, фактори. Макроекономічна рівновага.
4. Макроекономічна суть, чинники, функції та головні показники споживання, заощаджень та інвестицій.
5. Головні риси класичної моделі макроекономічної рівноваги.
6. Особливості аналізу макроекономічної рівноваги в моделі IS-LM .

Практична частина

Задача 1. Визначити величини ВВП і ЧВП, якщо: імпорт – 50 од.; споживчі витрати – 250 од.; державні витрати – 100 од.; експорт – 40 од. ; амортизація – 10 од.; чисті інвестиції – 60 од.; непрямі податки – 30 од; особисті податки – 20 од.; валовий прибуток – 200 од.; податки на прибуток – 60 од.; чистий (нерозподілений) прибуток – 120 од.; трансфертні платежі – 50 од.

Задача 2. Номінальний ВВП – 2 млрд грош. од. Ціни зменшилися за рік на 10 %. Визначити дефлятор і величину реального ВВП.

Задача 3. За наведеними даними заповніть таблицю:

Y	C	S	APC	APS	MPC	MPS
0	20					
50	60					
100	100					
150	140					
200	180					

Складіть рівняння споживання і заощадження.

Задача 4. Інвестиційний проект має дворічний цикл життя, а вартість його капітального майна дорівнює 1000 грош. од. При цьому очікуваний прибуток від його реалізації становить у першому році 500 грош. од., у другому – 400 грош. од. Обчисліть граничну ефективність індивідуального капіталу.

Задача 5. Визначте величину рецесійного розриву, якщо реальний ВВП – 1000 дол., потенційний ВВП – 1200 дол., гранична схильність до заощаджень – 0,25.

Задача 6. Припустимо, рівняння споживання та інвестицій мають вигляд: $C = 20 + 0,6 \cdot Y$; $I = 20$. Визначте рівноважний ВВП (Y) за методом „витрати – випуск” та методом «вилучень – ін'єкцій».

Практичне заняття 4

ЗМ 4 Державне регулювання економіки та макроекономічна нестабільність

Тема 4.1 Фіскальна політика держави.

Тема 4.2 Монетарна політика.

Тема 4.3 Циклічні коливання та економічне зростання.

Тема 4.4 Інфляція та антиінфляційна політика.

Тема 4.5 Безробіття та політика зайнятості.

Тема 4.6 Макроекономічна політика у відкритій економіці.

Питання для обговорення на практичних заняттях

1. Суть, види й особливості фіскальної політики.
2. Попит, пропозиція і рівновага на грошовому ринку. Монетарна політика та її види.
3. Циклічність економічного розвитку. Особливості сучасних економічних циклів. Суть, типи, фактори й теорії економічного зростання.
4. Інфляція, її сутність, причини, види й соціально-економічні наслідки. Основні види антиінфляційної політики.
5. Попит, пропозиція і рівновага на ринку праці. Безробіття, його види, показники й наслідки. Сучасні особливості регулювання ринку праці.
6. Зовнішньоторговельна діяльність і макроекономічна політика у відкритій економіці

Практична частина

Задача 1. Визначте фактичний та природний рівні безробіття, зайнятості та повної зайнятості, якщо населення країни 16 млн. осіб. Чисельність циклічно безробітних – 0,3 млн, фрикційно безробітних – 0,1 млн, структурно безробітних – 0,2 млн. Кількість непрацездатних і тих, що вибули зі складу робочої сили, – 4 млн осіб.

Задача 2. Номінальний ВВП країни становить 12 млрд грош. од., ціни зросли на 12 %, фактичний рівень безробіття становить 9 %. Визначте дефлятор, величину реального ВВП. Використовуючи закон Оукена, розрахуйте відставання фактичного ВВП від потенційного, якщо природний рівень безробіття становить 5 %.

Задача 3. Дефлятор 2010 року (I_1) – 1,1. Дефлятор 2011 року (I_2) – 1,21. Визначити середньорічний темп інфляції й кількість років, необхідних для подвоєння цін.

Задача 4. Державні видатки та чисті податки збільшилися на 100 тис. грош. од. Гранична схильність до споживання – 0,75. Податкова ставка (коефіцієнт) – 0,2. Визначте мультиплікатори державних видатків, податків і збалансованого бюджету відкритій економіці.

Задача 5. Визначити фактичне, потенційне і циклічне сальдо державного бюджету, якщо реальний ВВП становить 2000 грош. од., потенційний ВВП – 2200 грош. од., державні витрати – 620 грош. од., середня податкова ставка – 0,3.

Задача 6. Визначити величини грошових агрегатів M_0 , M_1 , M_2 , M_3 та L , якщо в обігу знаходяться такі складові (млрд грош. од.):

Строкові вклади	– 900
Готівка	– 200
Поточні вклади	– 650
Вклади клієнтів за трастовими операціями	– 150
Державні короткострокові цінні папери	– 100

Визначити рівень монетизації, якщо ВВП становить 500 млрд грош. од.

Задача 7. Визначити зміну грошової пропозиції, якщо активи комерційних банків зростуть на 15 млн. грош. од., норматив обов'язкових резервів становитиме 12 %, а коефіцієнт готівки дорівнюватиме 0,5.

Задача 8. У 2006 р. ВВП країни склав 200 млрд грош. од., а чисельність населення – 40 млн. осіб. У 2007 р. величина ВВП становила 210 млрд грош. од. при збільшенні населення на 2 %. Визначте темпи зростання і приросту ВВП, а також ВВП на душу населення.

Задача 9. Розрахуйте і прокоментуйте величину мультиплікатора витрат у відкритій економіці, якщо гранична схильність до заощадження – 0,2, ставка оподаткування – 10%, приріст імпорту – 20 млн. грош. од., приріст ВВП – 100 млн. грош. од.

Задача 10. Розрахуйте і прокоментуйте величину реального валютного курсу гривні та євро (пряме котирування), якщо номінальний курс $e_n = 1 : 5$; зростання цін в Україні склало 25 %, а в країнах ЄС – 3 %.

Практичне заняття 5

ЗМ 5 Основи мікроекономічного аналізу. Теорії споживання та виробництва

Тема 5.1 Корисність економічного блага. Економічний вибір.

Тема 5.2 Аналіз поведінки споживача.

Тема 5.3 Попит та пропозиція.

Тема 5.4 Теорія еластичності.

Тема 5.5 Теорія граничних продуктів та мікроекономічна модель фірми.

Тема 5.6 Витрати виробництва.

Питання для обговорення на практичних заняттях

1. Свобода вибору й суверенітет споживача. Поняття корисності. Загальна і гранична корисність, їхній графічний аналіз. Закон спадної граничної корисності. Теорія поведінки споживача: кардиналістський і ординалістський підходи.
2. Реакція споживача на зміни доходу і цін (аналіз ліній „дохід-споживання” і „ціна-споживання”. Криві Енгеля. Ефект доходу і ефект заміщення. Парадокс Гіффена.
3. Попит і пропозиція: суть, функції, закони й фактори пропозиції. Ринкова рівновага і проблема її сталості.
4. Еластичність попиту і пропозиції, їх чинники, ступені та коефіцієнти. Економічні чинники, що визначають пріоритети виробників. Мікроекономічна модель підприємства.
5. Поняття і параметри виробничої функції, її ізокванта та ізокоста. Динаміка загального, середнього і граничного продуктів для виробничої функції з одним змінним ресурсом.
6. Сутність і структура економічних і бухгалтерських витрат. Витрати виробництва у короткостроковому і довгостроковому періодах.

Практична частина

Задача 1. Попит і пропозиція на ринку певного товару задані у вигляді функцій: $Q_D = 300 - P$; $Q_S = 8P - 60$. Визначити аналітично й графічно точку рівноваги на даному ринку. Як зміниться ситуація на ринку, якщо буде встановлено фіксовані ціни: а) $P_1 = 35$ грош. один.; б) $P_2 = 45$ грош. один. Проаналізуйте ситуацію графічно.

Задача 2. Функція попиту має вигляд: $Q_D = 9 - P$, функція пропозиції $Q_S = 2P - 6$. Визначити рівноважну ціну та рівноважний обсяг продажу. Припустимо, що на даний товар введено потоварний податок, що сплачує виробник у розмірі 3 грошові одиниці. Визначити ціну брутто, ціну нетто, обсяг продажу, величину податкових надходжень та частки в них споживача і виробника.

Задача 3. Попит та пропозиція на ринку певного товару задані аналітично: $Q_D = 7 - P$ та $Q_S = P - 1$. Визначити рівноважну ціну й обсяг

продажу. Припустимо, що за кожен вироблену одиницю товару виробник отримує з бюджету 3 грошові одиниці субсидій. Визначити ціни з субсидією та без, обсяг продажу та розмірів субсидій.

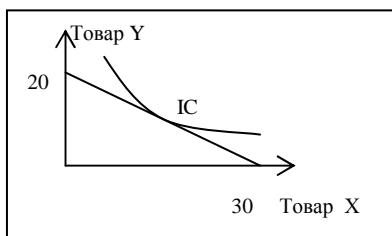
Задача 4. Визначити коефіцієнт еластичності за ціною, якщо при ціні 5 грошових одиниць попит становить 16 тис. одиниць продукції на рік, а за ціною 4 грошові одиниці – 18 тис. одиниць продукції на рік. Охарактеризуйте ступінь отриманої еластичності попиту. Яку цінову політику доцільно проводити виробнику?

Задача 5. Припустимо, що споживач має фіксований дохід 28 грн. Він купує два товари (товар А та В), ціни яких відповідно $P_A = 2$ грн, $P_B = 4$ грн. Визначити рівноважний набір товарів А й В, використовуючи дані про граничну граничність товарів, які наведені у таблиці.

Одиниць товару А	1	2	3	4	5	6	7
MU_A (ютілей)	10	8	7	6	5	4	3
Одиниць товару В	1	2	3	4	5	6	7
MU_B (ютілей)	28	24	20	16	12	8	4

Задача 6. На основі даних таблиці визначити загальну корисність. Побудувати графіки TU і MU.

Одиниць товару	1	2	3	4	5	6	7
MU (ютілей)	12	10	8	6	2	0	-5

Задача 7. На графіку зображена одна з кривих байдужості та бюджетна лінія певного споживача. Якщо ціна товару Y дорівнює 12 грн, яким буде дохід споживача? Визначити ціну товару X, нахил бюджетної лінії, її рівняння.

Задача 8. Припустимо, що дані таблиці характеризують криву байдужості споживача. Намалюйте криву байдужості, виходячи з того, що ціни товарів А та В становлять відповідно 1,5 і 1 грн, а споживач має намір витратити 24 грн. Додайте до графіка відповідну бюджетну лінію. В якій комбінації споживач придбає товари А і В?

Одиниць товару А	16	12	8	4
Одиниць товару В	6	8	12	24

Задача 9. Визначити, до якої категорії витрат можна зарахувати перелічені нижче витрати та визначити їх величину за категоріями.

- амортизаційні витрати – 44 грош.од.;
- витрати на сировину та матеріали – 330 грош.од.,
- витрати на заробітну плату робітників – 180 грош.од.,
- витрати на обладнання – 410 грош.од.,

- транспортні витрати – 28 грош. од.,
- заробітна плата управлінського персоналу – 150 грош. од.,
- орендна плата – 12 грош. од.,
- витрати на рекламу – 15 грош. од.

Задача 10. Заповніть таблицю.

Q (обсяг)	TC (загальні витрати)	FC (постійні витрати)	VC (змінні витрати)	AFC (середні постійні витрати)	AVC (середні змінні витрати)	ATC (середні загальні витрати)	MC (граничн і витрати)
0	20						
1	35						
2	47						
3	79						

Практичне заняття 6

ЗМ 6 Теорія ринкових структур та ринки ресурсів. Загальна рівновага та ефективність

- Тема 6.1 Ринок досконалої конкуренції.
Тема 6.2 Монопольний ринок.
Тема 6.3 Ринок монополістичної конкуренції.
Тема 6.4 Олігополістична структура ринку.
Тема 6.5 Похідний попит.
Тема 6.6 Ринок праці.
Тема 6.7 Ринок капіталу.
Тема 6.8 Економічна ефективність та добробут.

Питання для обговорення на практичних заняттях

1. Класифікація ринкових структур. Характеристика ринку чистої конкуренції. Рівновага конкурентної фірми в коротко- і довгостроковому періодах.
2. Модель „чистої” монополії у коротко- і довгостроковому періодах. Цінова дискримінація, її умови та види.
3. Сутність і основні риси монополістичної конкуренції. Монополістична конкуренція в коротко- і довгостроковому періодах.
4. Олігополія: сутність і основні ознаки. Основні моделі олігопольної поведінки.
5. Попит на ресурси, його похідний характер. Основне правило визначення попиту на ресурси.
6. Попит, пропозиція і ціноутворення на ринку праці. Визначення заробітної плати.
7. Ринок капіталу. Економічні чинники, що визначають пріоритети власників

фінансових ресурсів та цінних паперів. Дисконтування. Ринок природних ресурсів. Економічна рента. Ціна землі.

8. Засади загальної рівноваги. Діаграма Еджуорта. Теорія загальної рівноваги й політика добробуту. Критерії та оптимум Парето. Інші критерії оцінки добробуту. Зовнішні ефекти: сутність, форми прояву, методи корекції. Суспільні блага і ефективність.

Практична частина

Задача 1. Функція загальних витрат конкурентної фірми має вигляд: $TC = 5Q + 0,25Q^2$. Визначити точку рівноваги фірми й максимальний прибуток за умов досконалої конкуренції, якщо ціна становить 80 грош. од.

Задача 2. Функція загальних витрат фірми-монополіста має вигляд: $TC = 5Q + 0,25Q^2$. Визначити точку рівноваги фірми-монополіста, якщо лінію попиту задано функціонально $Q_D = 160 - P$.

Задача 3. Для певної галузі індекс Херфіндала-Хіршмана дорівнює 1700. Дві фірми, частки продажу яких становлять 20 і 10 %, мають намір об'єднатися. Встановити значення індексу після злиття цих фірм, якщо інших змін у галузі не передбачається.

Задача 4. Частки трьох крупних фірм галузі становлять 50, 30 та 15 %. Відомостей про частки інших фірм немає. В яких межах знаходиться індекс Лінда?

Задача 5. Фірма діє на ринку монополістичної конкуренції. Граничний дохід фірми задається формулою: $MR = 20 - 2Q$, а її граничні витрати в довгостроковому періоді (на зростаючому відрізку) – формулою $MC = 3Q - 10$. Якщо мінімальне значення довгострокових середніх витрат (LAC) дорівнює 11, то який надлишок виробничих потужностей у цієї фірми?

Задача 6. Домогосподарка вирішує питання: зберігати далі чи витратити свої заощадження у розмірі 350 грош. од. Якщо вкласти гроші в банк, то через рік можна отримати 392 грош. од. Інфляція становить 14 % річних. Чому будуть дорівнювати номінальна і реальна процентні ставки?

Задача 7 Нехай продуктивність праці й капіталу дорівнює значенням, наведеним у таблиці. Продукція, що виробляється за допомогою цих ресурсів, реалізується на ринку досконалої конкуренції за ціною 0,5 грош. од. за одиницю. Ціна праці – 2 грош. од., капіталу – 3 грош. од. Яким буде співвідношення праці й капіталу, що забезпечить найменші витрати при виробництві 64 одиниць продукції? Яке співвідношення праці й капіталу забезпечить максимальний прибуток фірми? Якщо фірма застосовує таке співвідношення праці й капіталу, що забезпечує їй максимальний прибуток, то чи гарантує це співвідношення одночасно мінімальні витрати? За умови, що фірма отримує максимальний прибуток, знайдіть загальний обсяг продукту (TP), загальну виручку (TR), загальні витрати (TC) та величину прибутку.

Кількість одиниць капіталу	MP_K	Кількість одиниць праці	MP_L
1	21	1	10
2	18	2	8
3	15	3	6
4	12	4	5
5	9	5	4
6	6	6	3
7	3	7	2

Задача 8. Попит на працю представлено у вигляді функції: $L = 10 - 0,2W$, де L - чисельність зайнятих робітників, W - погодинна заробітна плата. Пропонують свою працю 7 осіб. Двоє з них готові працювати при оплаті 40 грош. од./год., ще двоє – 25 грош. од./год. Визначити: 1) Скільки робітників буде прийнято і за яким рівнем оплати? 2) Якщо держава законодавчо встановить мінімальний рівень оплати 40 грош. од./год., скільки робітників буде прийнято в цьому випадку?

Задача 9. Крива виробничих потужностей описується рівнянням $X^2 + Y^2 = 450$. Функція корисності суспільства $U(X, Y) = X \cdot Y$. Визначте оптимальний обсяг виробництва товарів. Чи може комбінація товарів X і Y , з точки зору суспільства бути технічно ефективною, але неефективною економічно?

Задача 10. На околиці мешкають дві родини. Попит першої родини на освітлення околиці $Q_{D1} = 10 - p$, а попит другої – $Q_{D2} = 10 - 2p$. Граничні витрати на виробництво електроенергії становлять 5 грош. од. Визначити:

1. Функцію попиту на освітлення околиці.
2. Суспільно оптимальний обсяг освітлення околиці.

2. МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ЗМ 1 Загальні основи соціально-економічного розвитку.

Теоретичні аспекти розвитку ринкової економіки

Контрольні запитання і завдання

1. Які особливості має історичний шлях розвитку політичної економії?
2. Які основні напрями й школи можна визначити в історії економічної думки?
3. Розкрийте роль політичної економії в системі економічних наук.
4. Назвіть об'єкт, предмет і основну цільову функцію політичної економії.
5. Які загальнонаукові методи використовує політекономія?
6. Охарактеризуйте основні функції політичної економії.
10. У чому полягає двоїстість процесу виробництва?
11. Якими є особливості виробництва у вузькому і широкому розумінні?
12. Охарактеризуйте особливості фаз розподілу, обігу і споживання.
13. Назвіть фактори виробництва і охарактеризуйте їх.

14. Розкрийте сутність процесу інтенсифікації виробництва.
15. Як впливає НТР на зміну місця і ролі людини в процесі виробництва?
16. Визначте показники економічної ефективності виробництва.
17. Яке визначення мають економічні потреби?
18. За якими критеріями можна класифікувати потреби?
19. У чому полягають суть і особливості дії закону зростання потреб?
20. Які особливості взаємозв'язку категорій «потреба» і «корисність»?
23. Загальна й гранична корисності. Закон спадної граничної корисності.
24. У чому полягають особливості класифікації економічних інтересів?
25. Як можна визначити категорію «економічна система»?
26. Класифікація і еволюція економічних систем.
27. Основні особливості формаційного підходу до економічного розвитку.
28. Суть і діалектика взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин.
29. Розкрийте зміст основних етапів розвитку цивілізації.
30. Перелічіть ознаки постіндустріальної (інформаційної) цивілізації.
31. Суть і форми існування поділу праці.
32. Як можна визначити категорію «власність»?
33. Як охарактеризувати основні типи й види власності?
34. Яких змін зазнали відносини власності на межі XX–XXI ст.?
35. Назвіть основні типи суспільного господарювання.
36. Суть товарного виробництва.
37. У чому полягає двояка природа праці, що створює товар?
38. Що таке суспільно необхідний робочий час?
39. Як розвиток товарного виробництва і обміну призвів до виникнення грошей?
40. Які функції грошей як загального еквівалента?
41. У чому полягає сутність рушійних сил товарного виробництва?
42. Визначте і охарактеризуйте окремі закони товарного виробництва: закони вартості, попиту і пропозиції, грошового обігу.
43. Визначте суть і основні риси ринкової економіки.
Якими є головні функції ринку?
44. Як за певними критеріями можна класифікувати види ринків?
45. Які характерні риси мають основні ринкові структури?
46. Інфраструктура ринку: суть і особливості.
48. Охарактеризуйте механізм ринкової конкуренції?
49. Які види монополії Вам відомі?
50. Антимонопольне законодавство: світовий досвід і Україна.

Тестові завдання

1) Чи правильні наступні твердження ?

(1 бал за кожну правильну відповідь)

1. Роботу “Дослідження про природу і причини багатства народів” написав К. Маркс.

А. ТакБ. Ні
2. Нормативна політекономія орієнтована на аналіз питання „як має бути”, а не

на констатацію „як є”.

A. Так

Б. Ни

3. Крива виробничих можливостей описує максимально можливі обсяги виробництва кожного з двох товарів.

A. Так

Б. Ни

4. Гранична корисність – це корисність, яка викликана споживанням додаткової одиниці блага.

A. Так

Б. Ни

5. Визначення великих сфер виробничої діяльності людей є ознакою одиничного поділу праці.

A. Так

Б. Ни

6. За умов олігополії існує велика кількість продавців і покупців певного товару:

A. Так

Б. Ни

7. Ринкова система здатна самотійно подолати наслідки екологічних катастроф:

A. Так

Б. Ни

2) Оберіть правильну відповідь

(2 бали за кожну правильну відповідь)

1. Специфіку функціонування національної економіки в цілому вивчає:

а) метаекономіка;   в) мікроекономіка;

б) мегаекономіка;   г) макроекономіка.

2. Вперше категорію “економіка” запропонував:

а) Давид Рікардо;   в) Антуан де Монкретьєн;

б) Карл Маркс; г) Ксенофонт.

3. Який пункт є зайвим при визначенні засобів виробництва?

а) засоби праці;   в) предмети праці;

б) робоча сила; г) умови праці.

4. Шлях пізнання від загального до часткового дає метод:

а) синтезу;   в) аналізу;

б) дедукції;   г) індукції.

5. Процес збільшення масштабів за рахунок об'єднання раніше незалежних капіталів – це:

а) комбінування;   в) кооперація;

б) централізація;   г) концентрація.

6. До основних видів конкуренції не відноситься:

а) внутрішньогалузева;   в) міжгалузева;

б) внутрішньофірмова;   г) міжнародна.

7. До ринку факторів виробництва не входить:

а) ринок праці;   в) валютний ринок;

б) ринок капіталу;   г) ринок землі.

8. Ринкова система може самостійно:

а) подолати наслідки стихійних явищ;

б) регулювати взаємодію між попитом і пропозицією на товари;

в) вирішувати питання захисту слабкозахищених верств населення;

9. Ринкова структура зі значною кількістю продавців і малою кількістю покупців – це:

- 17

Історичними формами розвитку цивілізації є:

1. Варварство.
2. Аграрна.
3. Дикунство.
4. Постіндустріальна.
5. Індустріальна.

Ключові категорії ЗМ 1: економічна теорія, наукова абстракція, економічне моделювання, економічні категорії, економічні закони, власність, типи власності, форми власності, економічна система, ринкова економіка, АКС, змішана економіка, процес виробництва, процес праці, робоча сила, засоби виробництва, виробничі відносини, продуктивні сили, предмети праці, продуктивність праці, економічна ефективність, економічні ресурси, крива виробничих можливостей, економічні потреби, економічні інтереси, закон зростання потреб, природно-ресурсний потенціал, закон обмеження природних ресурсів, економічна політика, вартість; гіперінфляція; гроші; грошовий агрегат; дезінфляція; дефляція; закон вартості; закони грошового обігу; інфляція; мінова вартість; натуральне виробництво; рефляція; споживча вартість; стагфляція; товарне виробництво; форми вартості; цінність.

ЗМ 2 РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА. НАЦІОНАЛЬНА І МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Контрольні запитання і завдання

1. Чому підприємство є головною ланкою суспільного виробництва?
2. Які характерні риси має підприємство?
3. Які існують види підприємств?
4. Яку роль відіграють малі підприємства за сучасних умов?
5. Які визначення можна дати підприємництву?
6. У чому полягає роль маркетингу в діяльності підприємства?
7. Які сучасні особливості менеджменту на рівні підприємства?
8. Яку роль відіграє освіта для розвитку потенціалу підприємств?
9. Розкрийте економічну сутність підприємства.
10. Які основні функції менеджменту?
11. Що відомо сучасній економічній науці про життєвий цикл підприємства?
12. Як визначити категорію «капітал»?
13. Некласичні погляди на походження і суть капіталу.
14. Марксистський погляд на природу капіталу.
15. Суть основного капіталу. Моральний і фізичний знос. Амортизація і норма амортизації.
16. Суть оборотного капіталу. Авансований і використаний капітал.
17. Які існують визначення категорії «зарплата»?
18. Яким є співвідношення номінальної і реальної зарплати?
19. Які особливості погодинної форми зарплати? Її основні системи.
20. У чому полягає специфіка відрядної форми зарплати та її основних систем?

21. Які суперечності в оплаті праці існують в Україні за сучасних умов?
22. У чому полягають суть і відмінності витрат суспільства і окремих підприємств?
23. Витрати обігу та їх складові.
24. Якими є зміст і види собівартості продукції? Шляхи оптимізації собівартості.
25. Які головні риси домогосподарства? У чому полягає споживча функція домогосподарств?
26. Які є основні форми кредиту і позичкового відсотка?
27. Які функції виконують банки в сучасній економіці?
28. Яким чином можливо отримати торговельний прибуток?
29. У чому відмінності реального і фіктивного капіталів?
30. Які Вам відомі основні види цінних паперів? Чинники, що впливають на курс акцій.
31. Первинний і вторинний ринки цінних паперів.
32. Які особливості відтворення має аграрний сектор економіки?
33. Які галузі входять до аграрно-промислового комплексу (АПК)?
34. Які характерні риси диференціальної, абсолютної і монопольної земельної ренти?
35. Від яких чинників залежить ціна землі?
36. Охарактеризуйте основні теоретичні підходи до ролі держави в економіці.
37. Визначте і охарактеризуйте основні економічні функції держави.
38. Які економічні функції місцевих органів державної влади та самоврядування?
39. Охарактеризуйте принципи формування державної інноваційної політики.
40. Які функції виконують Президент, Верховна Рада і Кабінет Міністрів України згідно з Конституцією нашої держави?
41. Проаналізуйте основні етапи розвитку світового господарства.
42. Визначте головні підсистеми світового господарства та охарактеризуйте їх.
43. Яку роль відіграє економічна інтеграція у розвитку світогосподарських зв'язків?
44. Визначте сутність міжнародних економічних відносин та охарактеризуйте їх основні форми.
45. Назвіть економічні організації системи ООН, поясніть принципи їхньої діяльності.
46. Які регіональні інтеграційні угруповання Вам відомі, якими є їхні основні функції ?
47. Охарактеризуйте платіжний баланс як статистичний звіт МEB. Якою є структура платіжного балансу ?
48. Охарактеризуйте основні риси економічної глобалізації.
49. Поясніть місце України як учасника сучасних глобалізаційних процесів.
50. Визначте глобальні проблеми людства.

Тестові завдання

1) Чи правильні наступні твердження ?

(1 бал за кожну правильну відповідь)

1. Показник норми прибутку є підсумком співвідношення маси прибутку і виторгу від реалізації.

А. Так

Б. Ні

2. Підвищення ціни на товар-субститут підвищує попит на власний товар.

А. Так

Б. Ні

3. Основний капітал у процесі експлуатації повністю споживається в межах одного виробничого циклу.

А. Так

Б. Ні

4. Норма прибутку вимірюється у грошових одиницях.

А. Так

Б. Ні

5. Середня зарплата – рівень зарплати, опускатися нижче якого за основним місцем роботи заборонено державою.

А. Так

Б. Ні

2) Оберіть правильну відповідь

(2 бали за кожну правильну відповідь)

1. *Квартільний коефіцієнт вимірювання нерівності в доходах є співвідношенням наступних величин середніх доходів найбагатших і найбідніших верств населення відповідно:*

а) 10 і 10%;

в) 25 і 20%;

б) 25 і 25%;

г) 20 і 20%.

2. *Який капітал зношується морально й фізично:*

а) постійний;

в) основний;

б) змінний;

г) оборотний.

3. *До ринку факторів виробництва не входить:*

а) ринок праці;

в) валютний ринок;

б) ринок капіталу;

г) ринок землі.

4. *Обсяг товарів і послуг, які робітник може придбати за отримані кошти, враховуючи рівень споживчих цін - це:*

а) номінальна зарплата;

в) середня зарплата;

б) сплачена зарплата;

г) реальна зарплата.

5. *Ринкова структура зі значною кількістю продавців і малою кількістю покупців:*

а) олігопсонія;

в) поліполія;

б) олігополія;

г) обмежена монополія.

6. *Представники якої економічної школи вважали сферу обігу головним середовищем отримання прибутку:*

а) меркантилізм;

в) марксизм;

б) класична політекономія;

г) неокласичні теорії.

7. *До основних аспектів капіталу не належить:*

а) техніко-економічний;

в) соціально-економічний;

б) організаційно-економічний;

г) функціональний.

8. *Процес послідовного проходження усіх функціональних форм капіталу має*

в) відтворення;

г) правильної відповіді немає.

3) Встановіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв

(2 бали за кожну правильну відповідь)

1. Форми капіталу:

А. Основний капітал.

Б. Оборотний капітал.

В. Моральный знос.

Г. Амортизаційний фонд.

Д. ФІЗИЧНИЙ ЗНОС.

1. Втрата первісних властивостей обладнання внаслідок корозії.

2. Поява енергозберігаючих верстатів.

3. Будівлі, споруди та обладнання.

4. Зарплата, нарахування на зарплату та відрядження.

5. Кошти підприємства, накопичені для заміни зношених знарядь праці.

2. Буд доходу:

А. Соціальні трансфери.

Б. Відсотки.

В. Рента.

Г. Зарплата.

Д. Прибуток.

1. Найманий працівник.

2. Земельний власник.

3. Вкладник капіталу.

4. Підприємець.

5. Пенсіонер.

4. Заповніть пропуски у визначеннях необхідними словами та формулами

(2 бали за кожну правильну відповідь, 4 бали за формулу)

1. Закон попиту встановлює _____ залежність величини попиту від _____.

2. Кон'юнктура ринку – це співвідношення _____та _____ у формах рівноваги, дефіциту й надвиробництва.

3. Норму амортизації визначають за формулою:

4. Індекс реальної зарплати визначають за формулою:

5) Виберіть літеру, що відповідає правильному варіанту відповіді

(7 балів за кожну правильну відповідь)

1.

A

якщо правильне
тільки 1 і 5

Б

якщо правильне
тільки 2 і 4

B

якщо правильне
тільки 3 і 4

Г

якщо правильне
усе, крім 3

Видами прибутку є:

1. Залишковий.

2. Доцільний.

3. Економічний.

4. Бухгалтерський.

5. Обліковий.

2.	А	Б	В	Г
	якщо правильне тільки 1 і 5	якщо правильне тільки 2, 3 і 4	якщо правильне тільки 3 і 4	якщо правильне усе, крім 3

За функціональними формами виділяють:

1. Оборотний капітал.
2. Грошовий капітал.
3. Виробничий капітал.
4. Товарний капітал.
5. Основний капітал.

Ключові категорії ЗМ 2: авансований капітал; амортизація; використаний капітал; відрядна форма зарплати; заробітна плата; змінний капітал; капітал; людський капітал; моральний знос; номінальна зарплата; норма амортизації; оборотний капітал; основний капітал; погодинна форма зарплати; постійний капітал; реальна зарплата; тарифна система; фізичний знос; позичковий капітал, позичковий процент, номінальна процентна ставка, реальна процентна ставка, попит на землю, пропозиція землі, рента, ціна землі, абсолютна рента, акція, АПК, дивіденд, диференціальна рента, кредит, кредитна система, позичка, відсоток, земельна рента, курс акцій, монопольна рента, облігація, ринок вторинних цінних паперів, ринок первинних цінних паперів, торговельний прибуток, ціна землі; антимонопольна політика; господарський механізм; ринкове саморегулювання; державне регулювання економіки; державні прогнозування, програмування і планування; економічна політика; зовнішньоекономічна політика; інвестиційна політика; інноваційна політика; світове господарство; інтернаціоналізація; транснаціоналізація; глобалізація; міжнародна економічна інтеграція; міжнародні економічні відносини; теорія абсолютних переваг; теорія порівняльних переваг; міжнародна міграція робочої сили; еміграція; імміграція; рееміграція; зона вільної торгівлі; митний союз; торговий баланс; платіжний баланс; нульове сальдо платіжного балансу; позитивне сальдо платіжного балансу; негативне сальдо платіжного балансу.

ЗМ 3. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МАКРОЕКОНОМІКИ

Контрольні запитання і завдання

1. Які основні завдання покликана вирішити макроекономічна теорія?
2. Назвіть основні теорії макроекономіки.
3. Назвіть і розкрийте зміст етапів макроекономічного аналізу.
4. Що вивчає нормативна макроекономіка?
5. Що вивчає позитивна макроекономіка?
6. Охарактеризуйте основні макроекономічні моделі.
7. Які загальні й особливі риси СБНГ і СНР Ви знаєте?
8. Порівняйте аналітично сукупний суспільний продукт (ССП) і валовий внутрішній продукт (ВВП).

9. Охарактеризуйте особливості трьох методів розрахунку ВВП.
10. Чому співвідношення валових приватних внутрішніх інвестицій та амортизації є індикатором стану національної економіки?
11. Проілюструйте співвідношення валової, проміжної, кінцевої продукції і доданої вартості.
12. Хто є резидентом або нерезидентом країни?
13. Коли чистий експорт є від'ємною величиною?
14. У чому відмінність між номінальним і реальним ВВП?
15. Які недоліки має ВВП? У чому полягають категорії "інфлювання" і "дефлювання"?
16. Що таке сукупний попит, чим він відрізняється від ринкового попиту на товари та послуги?
17. Які функціональні зв'язки показує крива сукупного попиту?
18. Які ефекти підсилюють дію закону сукупного попиту?
19. Охарактеризуйте основні складові сукупного попиту.
20. Дайте визначення сукупної пропозиції.
21. Позицію якої економічної школи відображає горизонтальний відрізок кривої сукупної пропозиції?
22. Позицію якої економічної школи відображає вертикальний відрізок кривої сукупної пропозиції?
23. Які нецінові фактори впливають на сукупну пропозицію?
24. У чому полягає сутність моделі макроекономічної рівноваги «сукупний попит – сукупна пропозиція?»
25. Що таке «ефект храповика» і чому його треба враховувати при проведенні макроекономічної політики?
26. Охарактеризуйте структуру особистого доходу й особистого наявного доходу в приватній закритій економіці.
27. Проаналізуйте рівняння кейнсіанської функції споживання.
28. Назвіть і поясніть чинники автономного споживання.
29. У чому полягає сутність мультиплікативного ефекту.
30. Який закон Кейнса характеризує залежність споживання від абсолютного розміру наявного доходу?
31. Розкрийте сутність теорії міжчасового вибору споживача.
32. Які три постулати містить функція споживання Кейнса?
33. Дайте визначення інвестиціям.
34. Назвіть і охарактеризуйте основні складові інвестицій.
35. Охарактеризуйте напрями впливу інвестицій на економіку.
36. Що являють собою автономні інвестиції?
37. У чому полягає сутність кейнсіанської функції інвестицій і неокласичної функції інвестицій?
38. Розкрийте механізм урівноваження заощаджень з інвестиціями на основі класичної теорії.
39. Розкрийте механізм урівноваження заощаджень з інвестиціями на основі кейнсіанської теорії.
40. Поясніть модель економічного кругообігу.

41. За яких умов у реальному економічному кругообігу забезпечується рівновага?
42. Якими методами можна визначити рівноважний ВВП у реальній економіці?
43. Поясніть на прикладі моделі „витрати–випуск”, яку роль відіграють незаплановані інвестиції у товарні запаси, якщо фактичні сукупні витрати не дорівнюють виробленому ВВП?
44. Назвіть характерні випадки, коли сукупність витрат не збігається з виробленим ВВП.
45. За яких умов досягається рівноважний ВВП у моделі „витрати–випуск»?
46. Поясніть послідовність побудови графіка IS.
47. Поясніть послідовність побудови графіка LM.
48. Яким чином досліджується рівновага в моделі IS–LM?

Тестові завдання

1) Чи правильні наступні твердження?

(1 бал за кожну правильну відповідь)

1. Стрижнем кейнсіанської філософії макроекономіки є те, що ринкова система не має автоматичного механізму, який забезпечує повну зайнятість ресурсів.

A. Так
B. Ні
2. Якщо фактичний ВВП дорівнює природному, то в економіці відсутнє безробіття.

A. Так
B. Ні
3. Обсяги і номінального, і реального ВВП можливо виміряти тільки в грошовому вираженні.

A. Так
B. Ні
4. При розрахунку ЧВП враховуються чисті інвестиції

A. Так
B. Ні.
5. Обсяг ВВП точно відображає чистий економічний добробут суспільства.

A. Так
B. Ні.

2) Оберіть правильну відповідь

(2 бали за кожну правильну відповідь)

1. *Яке визначення найповніше розкриває зміст категорії «валовий внутрішній продукт (ВВП)»?*
  - а) це вся створена в країні упродовж року продукція;
  - б) це новостворена у сфері матеріального виробництва вартість, а також вартість послуг, наданих невиробничою сферою;
  - в) це сукупність створених упродовж року засобів виробництва.
2. *Яке з положень точно характеризує натурально-речову форму національного доходу?*
  - а) це вся маса вироблених упродовж року матеріальних благ;
  - б) це сукупність усіх предметів споживання, вироблених упродовж року, і тієї частини засобів виробництва, що використовуються на розширення виробництва;
  - в) це сукупність засобів виробництва, предметів споживання і продукції аграрного сектора.

8. У процесі розподілу й перерозподілу національний дохід використовується на формування двох великих фондів:

- а) _____
- б) _____

9. В умовах повної зайнятості зростання сукупного попиту супроводжується:

- а) зменшенням цін;
- б) зростанням цін;
- в) зростанням реального ВВП;
- г) незмінністю цін.

10. У моделі відкритої економіки взаємодіють:

- а) домогосподарства й держава;
- б) іноземні суб'єкти й держава;
- в) держава, іноземні суб'єкти, національні домогосподарства і підприємства;
- г) підприємства, держава і домогосподарства?

3 Виберіть літеру, яка відповідає правильному варіанту відповіді

(5 балів за кожну правильну відповідь)

1.

А	Б	В	Г
якщо правильне тільки 2,3	якщо правильне тільки 1	якщо правильне тільки 3,4	якщо правильні усі варіанти

Макроекономічні моделі будуються для:

- 1) точного відображення процесів, що відбуваються у національній економіці;
- 2) виявлення принципових економічних зв'язків;
- 3) економічного прогнозування;
- 4) аналізу діяльності окремих економічних суб'єктів.

2.

А	Б	В	Г
якщо правильно тільки 1,	якщо правильно тільки 4, 2,	якщо правильно тільки 3,	якщо правильні усі варіанти.

Державні трансфертні платежі – це :

- 1) частина національного доходу;
- 2) видатки уряду на наймання працівників у державний сектор;
- 3) виплати уряду домогосподарствам, не обумовлені їхньою участю у процесі виробництва;
- 4) виплата пенсій.

4) Тест–задачі

(5 балів за кожну правильну відповідь)

Якщо номінальний ВВП становить 4,5 млн грошових одиниць, а ціни зросли на 11 %, то реальний ВВП становить :

- А. 4,4 млн грош. од.
- Б. 49,5 млн грош. од.
- В. 4,05 млн грош. од.
- Г. 4,09 млн грош. од.
- Д. 4,5 млн грош. од.

5 Графічні завдання

(5 балів за кожну правильну відповідь)

1. Побудуйте криву виробничих можливостей і поясніть її економічну природу.
2. Графічно проаналізуйте класичний економічний цикл.

6 Заповніть пропуски у визначеннях необхідними словами та формулами

(3 бали за кожну правильну відповідь)

1. ВВП за видатками визначається за формулою: _____.
2. ВВП виробничий: _____.
3. ВВП за доходами: _____.
4. Національний дохід: _____.

Ключові категорії ЗМ 3: ВВП, ЧВП, ВНД, дефлятор, номінальний ВВП, реальний ВВП, довгострокова крива сукупного попиту, ефект „храповика”, крива сукупної пропозиції (AS), кейнсіанський (горизонтальний) відрізок кривої сукупної пропозиції, класичний (вертикальний) відрізок кривої сукупної пропозиції, модель макроекономічної рівноваги „сукупний попит – сукупна пропозиція”, проміжний (висхідний) відрізки кривої сукупної пропозиції, сукупна пропозиція (AS), сукупний попит (AD), автономне споживання, автономні інвестиції, амортизація, валові інвестиції, гранична схильність до споживання, гранична схильність до заощадження, заощадження, інвестиції, кейнсіанська функція інвестицій, модель простого акселератора, мультиплікатор інвестицій, неокласична функція інвестицій, особистий дохід, особистий наявний дохід, проста інвестиційна функція, середня схильність до заощадження, середня схильність до споживання, споживання, функція заощадження, функція споживання, чисті інвестиції, інфляційний розрив, кейнсіанська модель макроекономічної рівноваги, класична модель макроекономічної рівноваги, метод ”вилучення – ін’єкції”, метод „витрати – випуск”, мультиплікатор витрат, незаплановані інвестиції у товарні запаси, потенційно рівноважний ВВП, рецесійний розрив, рівноважний ВВП, сукупні витрати.

ЗМ 4 Державне регулювання економіки та макроекономічна нестабільність

Контрольні запитання і завдання

1. Що таке ринок праці та які функції він виконує?
2. Що таке інституціональне і не інституціональне населення?
3. У чому відмінності в розрахунку рівня зайнятості в методології МОТ та традиційному макроекономічному аналізі?
4. Що таке безробіття та як визначається рівень безробіття?
5. Назвіть основні види безробіття та дайте визначення повної зайнятості.
6. У чому відмінність між інфляцією попиту й інфляцією витрат?
7. Хто програє, а хто виграє в економіці від інфляції?
8. У чому полягають основні напрями антиінфляційної політики?
9. Залежність між динамікою яких показників відображає крива Філіпса?

10. Визначте причини циклічного розвитку економіки.
11. Охарактеризуйте класичний економічний цикл, визначивши його фази.
12. Охарактеризуйте малі, середні цикли.
13. Поясніть сутність довгих хвиль Кондратьєва.
14. Що таке економічне зростання і в яких формах воно може відбуватися? Прокоментуйте співвідношення категорій “розширене відтворення”, “економічне зростання”, “економічний розвиток”.
15. Проаналізуйте основні показники економічного зростання.
16. Поясніть сутність неокейнсіанського підходу щодо впливу різних факторів на економічне зростання.
17. Назвіть елементи моделі Домара–Харрода, за якими визначається зростання.
18. Охарактеризуйте особливості неокласичних підходів до проблеми економічного зростання.
19. Які передумови моделі Солоу? Поясніть, як впливають на капіталоозброєність окремі фактори (нагромадження капіталу, приріст населення, технічний прогрес).
20. Дайте визначення економічного циклу і охарактеризуйте його окремі фази.
21. Розкрийте теорії, які пояснюють причини циклічних коливань в економіці.
22. Проаналізуйте динаміку економічного зростання України за роки незалежності.
23. Назвіть інструменти дискреційної фіскальної політики. Які закономірності відображає крива Лаффера?
24. У чому полягає суть мультиплікатора збалансованого бюджету? Як взаємодіють між собою мультиплікатор податків і мультиплікатор державних витрат?
25. Охарактеризуйте види бюджетно-податкової політики.
26. Розкрийте механізм автоматичних стабілізаторів.
27. Розкрийте зміст і взаємозв’язок між фактичним, структурним і циклічним бюджетними дефіцитами.
28. Побудуйте графік та поясніть механізм впливу прямих податків на обсяг виробництва і доходу в економіці.
29. Які концепції балансування державного бюджету ви знаєте? Розкрийте їх зміст. Яка концепція домінує в сучасних умовах? Чому?
30. Охарактеризуйте види бюджетного дефіциту.
31. Розкрийте зміст і механізм взаємодії фіскальних і монетарних засобів впливу на економіку.
32. Дайте визначення пропозиції грошей та охарактеризуйте агрегати, з яких вона складається.
33. Поясніть параметри, які визначають величину та структуру грошової бази.
34. Розкрийте алгоритм мультиплікації грошової бази.
35. Поясніть, чому крива пропозиції грошей має додатний нахил.
36. Розкрийте інструментарій класичної теорії попиту на гроші.
37. У чому полягає вклад Кейнса в розвиток теорії попиту на гроші?
38. Розкрийте зміст і доцільність застосування політики „дорогих” і „дешевих”

грошей.

39. Опишіть передатний механізм грошово-кредитної політики. В чому полягають відмінності між кейнсіанським та монетаристським трактуванням передатного механізму?

40. Яку роль відіграють процентні ставки в передатному механізмі грошово-кредитної політики?

41. Проаналізуйте графічно стан рівноваги на грошовому ринку.

42. Поясніть дію грошового й депозитного мультиплікаторів.

43. Що таке ринок праці та які функції він виконує ?

44. Що таке зовнішньоекономічна діяльність та яка її структура?

45. Назвіть основні складові платіжного балансу.

46. Що таке валютний курс та які фактори його визначають?

47. Поясніть відмінності між протекціонізмом і вільною торгівлею, розкрийте зміст інструментів змішаної торговельної політики.

48. Розкрийте властивості моделі Манделла–Флемінга і роль світової процентної ставки в міжнародній міграції капіталу.

49. Проаналізуйте графічно результати впливу фіскальної, монетарної і торговельної політики на дохід і валютний курс в умовах фіксованого курсоутворення.

50. Зробіть порівняльний аналіз основних теорій зовнішньої торгівлі та висловіть свою думку щодо переваг України відносно її торговельних партнерів.

Тестові завдання

1) Чи правильні наступні твердження ?

(1 бал за кожну правильну відповідь)

1. На величину грошового мультиплікатора не впливає величина надмірних резервів:

А. Так

В. Ні

2. Що вища процентна ставка, то більша величина попиту на гроші для операцій.

А. Так

В. Ні

3. Дефіцит державного бюджету не пов'язаний із розміром чистого експорту.

А. Так

В. Ні

4. Цільовою функцією моделі Р. Солоу є зростання загального обсягу ВВП.

А. Так

В. Ні

5. За моделлю Харрода-Домара, економічне зростання перебуває в прямій залежності від норми заощаджень.

А. Так

В. Ні

2) Оберіть правильну відповідь

(2 бали за кожну правильну відповідь)

1. За яких умов виникає безробіття?

а) за умови збігу пропозиції робочої сили з попитом на неї;

б) за умови, що на ринку праці попит на робочу силу менший від її пропозиції;

в) за умови, що економіка країни перебуває у кризовому стані.

2. *Які чинники безпосередньо стимулюють зайнятість робочої сили в країні?*

- а) низька заробітна плата;
- б) розширення виробництва за рахунок екстенсивних факторів;
- в) раціональне використання робочої сили;
- г) подовження робочого дня на 1 годину.

3. *Хто регулює розподіл і зайнятість робочої сили в командно-адміністративній системі?*

- а) біржа праці;
- б) державні органи влади;
- в) ринок;
- г) професійні спілки.

4. *Хто регулює зайнятість і розподіл робочої сили в соціальній ринковій системі?*

- а) держава та її відповідні органи;
- б) ринок, біржа праці;
- в) підприємці й профспілки;
- г) політичні партії.

5. *Назвіть причину існування безробіття в соціальній ринковій економіці.*

- а) розширення виробництва за рахунок екстенсивних факторів;
- б) розвиток науково-технічного прогресу і зростання продуктивності праці;
- в) урбанізація.

6. *Які основні причини інфляції в Україні?*

- а) глибока деформація основних пропорцій у народному господарстві;
- б) надмірна мілітаризація економіки;
- в) монополізація економіки;
- г) витрати на підтримку нерентабельних підприємств.

7. *Ефект витиснення передбачає, що:*

- а) споживання зростає, а обсяг інвестицій зменшується;
- б) імпорт витісняє вітчизняними товарами;
- в) зростання державних витрат призводить до зменшення приватних інвестицій;
- г) збільшення приватних інвестицій призводить до зменшення державних витрат.

8. *Назвіть найголовнішу причину виникнення економічних криз:*

- а) диспропорційність між рухом заощаджень та інвестицій у галузях, що виробляють засоби виробництва;
- б) суперечність між суспільним характером виробництва і приватним привласненням його результатів;
- в) несправедливість у розподілі багатств.

9. *Яке з положень підтверджує, що економічні цикли є водночас і циклами відтворення?*

- а) у період економічного циклу відбувається певне оновлення продуктивних сил;
- б) у період економічного циклу відбувається певне оновлення основного капіталу і, насамперед, засобів праці;
- в) під впливом науково-технічної революції спостерігається масове оновлення товарів тривалого користування.

10. Яке з положень неправильно визначає завдання держави в циклічному регулюванні економіки?

- а) проведення заходів щодо удосконалення амортизаційної політики;
- б) сприяння швидкому вирівнюванню суперечностей відтворення, переходу від депресії до пожвавлення та піднесення;
- в) підвищення ставок оподаткування під час економічної кризи.

3 Виберіть літеру, яка відповідає правильному варіанту відповіді

(5 балів за кожну правильну відповідь)

1.

А	Б	В	Г
якщо правильне тільки 2, 3	якщо правильне тільки 1, 2	якщо правильне тільки 4	якщо правильне тільки 5

Який з економічних параметрів не є проциклічним?

- 1) завантаження виробничих потужностей;
- 2) пропозиція грошей;
- 3) прибуток підприємств;
- 4) рівень безробіття;
- 5) усі параметри є проциклічними.

2.

А	Б	В	Г
якщо правильне тільки 1,2	якщо правильне тільки 2,3	якщо правильне тільки 3,4	якщо правильні усі варіанти.

До неокласичних моделей економічного зростання належать:

- 1) модель Харрода-Домара;
- 2) модель Солоу;
- 3) виробнича функція Кобба-Дугласа;
- 4) моделі відтворення Маркса.

4) Тест–задачі

(5 балів за кожну правильну відповідь)

1. Якщо ВВП країни у 2005 році становив 15000 грош.од., а у 2006 році –15450 грош.од., то темп його приросту за цей період дорівнюватиме (%):

- А. 3,0.
- Б. 103.
- В. 2,91.
- Г. 1,45.
- Д. 145.

2. Якщо рівень інфляції становить 10 %, то скільки років знадобиться для її збільшення у 2 рази?

- А. 7.
- Б. 10.
- В. 8.
- Г. 8,75.
- Д. 6,8.

5 Графічні завдання

(5 балів за кожну правильну відповідь)

1. Крива Філіпса.
2. Крива Лаффера.

6 Заповніть пропуски у визначеннях необхідними словами та формулами

(3 бали за кожну правильну відповідь)

1. Запишіть формулу індексу Фішера:
2. Рівень фактичного безробіття:
3. Рівень природної зайнятості:

Ключові категорії ЗМ 4: економічний цикл, фази економічного циклу, фрикційне безробіття, структурне безробіття, циклічне безробіття, природне безробіття, закон Оукена, інфляція, рівень інфляції, сукупний попит, сукупна пропозиція, фіскальна політика, податки, державний бюджет, дефіцит держбюджету, профіцитний бюджет, рівноважний бюджет, внутрішній державний борг, зовнішній державний борг, інтенсивне зростання, екстенсивне зростання, світове господарство, світовий ринок, економічна інтеграція, форми МЕВ, коефіцієнт Джині, крива Лоренца, крива Філіпса, крива Лаффера; автоматичний (вбудований) стабілізатор, грошова база, грошовий мультиплікатор, грошові агрегати, грошово-кредитна політика, депозитний мультиплікатор, державне регулювання економіки, дискреційна фіскальна політика, крива Лаффера, мультиплікатор державних витрат, мультиплікатор збалансованого бюджету, мультиплікатор податків, недискреційна фіскальна політика, фіскальна політика, операції на відкритому ринку, політика «дешевих грошей» або експансивна грошова політика (стимулююча), політика «дорогих грошей» або рестрикційна грошова політика (стримуюча), попит на гроші, пропозиція грошей, реальна процентна ставка, валютний курс, гнучкий валютний курс, гранична схильність до імпорту, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, котирування, крос-котирування, мультиплікатор витрат у відкритій економіці. номінальний валютний курс, протекціонізм, пряме котирування, обернене котирування, реальний валютний курс, фіксований валютний курс.

ЗМ 5. Основи мікроекономічного аналізу. Теорії споживання та виробництва

Контрольні запитання і завдання

1. Попит: поняття, фактори, закон. Крива попиту та вплив на неї цінових та нецінових факторів.
2. Взаємодія попиту та пропозиції. Ринкова рівновага, її сталість, фактори порушення та механізм відновлення.
3. Поняття еластичності попиту і пропозиції.
4. Чим зумовлюються напрям і нахил графічних кривих ринкового попиту та ринкової пропозиції?
5. Дайте логічне й графічне пояснення впливу цінових та нецінових факторів на попит і його обсяг.

6. Визначте поняття “пропозиція”.
7. Поясніть дію закону пропозиції. Які фактори впливають на зміни в пропозиції і у величини пропозиції?
8. У чому полягає проблема сталості ринкової рівноваги?
9. Поясніть вплив на стан рівноваги введення податків, дотацій. Дайте графічне й аналітичне пояснення.
10. Еластичність попиту. Фактори й ступені еластичності попиту.
11. Коефіцієнт еластичності попиту за ціною.
12. Еластичність попиту за доходом, її коефіцієнт.
13. Перехресна еластичність попиту, методика її розрахунку і значення.
14. Методика визначення ринкового попиту (аналітично, графічно, таблично).
15. Які фактори впливають на пропозицію та на її величину? Поясніть їх дію логічно й графічно.
16. Еластичність пропозиції: поняття та фактори.
17. Що являє собою ринкова пропозиція? Які способи й методика її визначення?
18. Використання еластичності пропозиції товаровиробниками.
19. Домогосподарства як сфера споживання. Взаємозв'язок потреб і споживання.
20. Теорія поведінки споживача: кардиналістський та ординалістський підходи.
21. Раціональний споживчий вибір та формування ринкового попиту.
22. У чому полягає суверенітет споживача? Назвіть умови його реалізації.
23. Чи можна обмежити свободу вибору споживача? Мотиви й наслідки таких обмежень.
24. Що таке корисність? Чи можна її виміряти?
25. Що являє собою функція корисності? Які її властивості?
26. Поясніть закон попиту за допомогою принципу спадної граничної корисності.
27. Закони Госсена, їх використання в теорії споживчої поведінки.
28. Які припущення використовуються в теорії споживання?
29. Поясніть дію ефектів „сноба”, „юрби”, „Веблена”.
30. Що являє собою рівноважний споживчий вибір?
31. Поясніть сутність кількісного підходу до визначення рівноваги споживача.
32. Що являють собою прямі й непрямі витрати?
33. Альтернативні витрати, їх структура.
34. Економічні та бухгалтерські витрати.
35. Графічно проаналізуйте загальні, постійні, змінні та граничні витрати.
36. Охарактеризуйте функцію витрат.
37. Поясніть рівновагу виробника, її умови.
38. Проаналізуйте витрати виробництва у довгостроковому періоді.
39. У чому полягає залежність і зв'язок між динамікою короткострокових та довгострокових витрат виробництва?

Тестові завдання

1) Чи правильні наступні твердження?

(1 бал за кожну правильну відповідь)

1. Гранична корисність – це зміна загальної корисності, яка викликана споживанням додаткової одиниці блага.

А. Так

Б. Ні

2. Нахил кривої байдужості вимірює відносну граничну корисність двох товарів. А. Так

Б. Ні

3. Зсув кривої пропозиції праворуч означає, що виробники пропонують більшу кількість продукту за кожним рівнем цін.

А. Так

Б. Ні

4. Точка одиничної еластичності попиту знаходиться на середині лінії попиту.

А. Так

Б. Ні

5. Чим більший обсяг виробництва на фірмі, тим менші загальні постійні витрати.

А. Так

Б. Ні

2). Оберіть правильну відповідь

(2 бали за кожну правильну відповідь)

1. Якщо попит падає, крива попиту зсувається:

а) ліворуч донизу;

б) за годинниковою стрілкою;

в) догори праворуч.

2. Ринок товарів та послуг знаходиться у стані рівноваги, якщо:

а) попит дорівнює пропозиції;

б) ціна дорівнює витратам плюс прибуток;

в) рівень технології змінюється постійно;

г) обсяг пропозиції дорівнює обсягу попиту.

3. Залежність величини попиту на даний товар від ціни на інший товар вимірюється показником:

а) еластичності за доходом;

в) прямої еластичності;

б) перехресної еластичності;

г) супутньої еластичності.

4. Теорія поведінки споживача передбачає, що споживач може максимізувати:

а) загальну корисність;

б) середню корисність;

в) граничну корисність;

г) зважену корисність;

д) перелічене у пунктах а), б), в).

5. Загальна корисність зростає тільки у випадку, якщо гранична корисність:

а) зменшується;

б) збільшується;

в) є величиною позитивною;

г) збільшується низькими темпами.

6. Яке з цих перелічених змін значень загальної корисності під впливом збільшення обсягу продукції на одиницю товару ілюструє дію закону спадної

а) 400; 500; 600; 700;
б) 200; 400; 700; 1000;
в) 200; 250; 270; 270;
г) 150; 350; 450; 600.

- а) буде менший за бухгалтерський;
- б) буде більший за бухгалтерський;
- в) дорівнюватиме бухгалтерському;
- г) будь-що з наведеного залежить від ситуації.

а) постійні;   в) загальні;
б) економічні;   г) бухгалтерські.

а) спадними;   в) зростаючими;
б) постійними;   г) мінімальними.

а) зовнішні витрати;   в) альтернативна вартість ресурсів;
б) бухгалтерські витрати;   г) економічні витрати.

(5 балів за кожну правильну відповідь)

А	Б	В	Г
якщо правильне тільки 1, 2 і 3	якщо правильне тільки 1 і 2	якщо правильне тільки 2 і 3	якщо правильні всі варіанти

3. Усі одиниці змінного фактора є однорідними.

А	Б	В	Г
якщо правильно тільки 1	якщо правильно тільки 2 і 4	якщо правильно тільки 3	якщо правильно всі, крім 7

8. Ефект приєднання до більшості.

4) Тест–задачі

(5 балів за кожну правильну відповідь)

1. Припустимо, що споживач 8 грошових одиниць свого доходу використовує на купівлю товарів А і В, ціни яких відповідно становлять 1 грош. од. та 2 грош. од. Яка з поданих комбінацій товарів знаходиться на бюджетній лінії ?

- А. 8 А і 1 В.
- Б. 7 А і 1 В.
- В. 6 А і 6 В.
- Г. 5 А і 6 В.
- Д. 4 А і 4 В.

2. Якщо фірма збільшує витрати на ресурс на 10 %, а обсяг виробництва зростає при цьому на 15 %, то в цьому випадку :

- А. Спостерігається негативний ефект масштабу.
- Б. Спостерігається позитивний ефект масштабу.
- В. Діє закон спадної продуктивності.
- Г. Крива LATC зсувається догори
- Д. Фірма отримує максимальний прибуток.

5 Графічні завдання

(5 балів за кожну правильну відповідь)

- 1. Зсув рівноваги за умов зменшення пропозиції.
- 2. Графіки середніх постійних, змінних і загальних витрат в одній системі координат.

6. Заповніть пропуски у визначеннях необхідними словами та формулами

(3 бали за кожну правильну відповідь)

- 1. Запишіть формулу перехресного коефіцієнту еластичності попиту _____.
- 2. Запишіть формулу, за якою визначаються граничні витрати _____.

Ключові категорії ЗМ 5: попит, пропозиція, рівновага, фактори попиту, детермінанти пропозиції, закон попиту, закон пропозиції, рівноважна ціна, ціна нетто, ціна брутто, еластичність попиту та пропозиції, корисність, гранична корисність, загальна корисність, зважена корисність, функція корисності, рівновага споживача, перший закон Госсена, другий закон Госсена, закон спадної граничної корисності, раціональна поведінка споживача, крива байдужості, карта байдужості, гранична норма заміщення, бюджетна лінія, нахил бюджетної лінії, оптимальний споживчий вибір, фірма, фактори виробництва, виробнича функція, значення виробничої функції, ізокошта, ізокванта, норма технічної заміни, витрати виробництва, постійні витрати, змінні витрати, граничні витрати, загальні витрати, альтернативні витрати, економічні витрати, бухгалтерські витрати, загальний продукт, середній продукт, граничний продукт, закон спадної віддачі.

ЗМ 6. Теорія ринкових структур та ринки ресурсів.

Загальна рівновага та ефективність

Контрольні запитання і завдання

1. Що таке ринкова структура? Які підходи існують для класифікації ринкових структур?
2. Основні риси досконалої конкуренції.
3. У чому різняться поняття “конкуренція” і “суперництво”?
4. Який вигляд мають графік попиту конкурентної фірми та графік ринкового попиту за умов досконалої конкуренції?
5. Середня, гранична, загальна виручка. Графічне зображення залежності між TR , AR , MR .
6. Способи визначення рівня виробництва, за яким фірма отримує максимальний прибуток.
7. Умови довгострокової рівноваги конкурентної фірми.
8. Співвідношення чистої конкуренції і економічної ефективності.
9. Основні ознаки чистої монополії. Різновиди монополій. Особливості поведінки реальних монополій.
10. Аналіз поведінки фірми-монополіста в короткостроковому періоді.
11. Що дозволяє фірмі-монополісту маніпулювати цінами й обсягом продажу? Для чого вона це робить?
12. Якщо монополіст не отримує прибутку в короткостроковому періоді, у чому полягають його дії?
13. Оптимум монополій в довгостроковому періоді (три варіанти).
14. Чому за умов монополії ринкові важелі не примушують фірму вести виробництво з мінімальними довгостроковими витратами, як відбувається у випадку досконалої конкуренції?
15. Чого коштує споживачеві монопольний ринок?
16. Цінова дискримінація. Основні умови для її здійснення та види.
17. Які моделі поведінки монополії наближені до дійсності?
18. Хто здійснив першу спробу створити теорію олігополії? У чому її суть?
19. Основні ознаки і риси олігополістичного ринку.
20. Індекс ринкової концентрації, його використання в теорії олігополії.
21. Охарактеризуйте олігополію з урахуванням ринкової поведінки (домінуючі фірми, обмежені олігополії).
22. Сутність теорії «ламаної» кривої попиту.
23. Проаналізуйте форми олігопольної поведінки: лідерство в цінах, таємна змова, теорія ігор.
24. Модель цінової поведінки олігополії за принципом “витрати плюс”.
25. Економічні наслідки олігополії.
26. Що таке диференціація продукту за умов монополістичної конкуренції?
27. Визначте фактори диференціації продукту.
28. Поясніть механізм визначення фірмою оптимального розміру виробництва на ринку монополістичної конкуренції у короткостроковому періоді.

29. Як поводить себе фірма на ринку монополістичної конкуренції за умов довгострокового періоду?
30. Охарактеризуйте стан стійкої довгострокової рівноваги при монополістичній конкуренції.
31. Поясніть наслідки, що випливають з розбіжності точки довгострокової рівноваги з точкою мінімуму середніх витрат.
32. Що являє собою ринок факторів виробництва?
33. Чому попит на ресурси є похідним?
34. Визначити та пояснити основне правило визначення попиту на фактори виробництва.
35. Що означає рівняння $MRP = MRC$? У чому його схожість з рівнянням $MR = MC$?
36. Зміна у попиті на ресурси, що її викликає? Еластичність попиту на ресурси.
37. Яке співвідношення ресурсів є оптимальним?
38. Праця як фактор виробництва, її мобільність.
39. Заробітна плата. Диференціація на ринку праці.
40. Значення інвестицій у людський капітал.
41. Умови функціонування ринку капіталів.
42. Номінальний, реальний позичковий процент. Що визначає його норму?
43. Ефекти зміни доходу й заміщення в результаті зміни ставки позичкового процента.
44. Альтернативні варіанти використання землі. Попит і пропозиція землі.
45. Чим для суспільства є рента: “надлишком” чи “витратами”?
46. Сформулюйте правило мінімізації витрат і максимізації прибутку.
47. Що таке зовнішні ефекти і зовнішні витрати? Поясніть їх дію.
48. Суспільні блага. У чому полягає їх особливість та невиключеність?
49. Визначте сутність понять „соціальний вигравш”, „соціальні витрати”.
50. Адміністративне і податкове регулювання зовнішніх ефектів.

Тестові завдання

1) Чи правильні наступні твердження ?

(1 бал за кожну правильну відповідь)

1. За умов досконалої конкуренції у довгостроковому періоді нормальний прибуток дорівнює нулю.

A. Так
Б. Ні
2. Крива попиту для монополії завжди горизонтальна.

A. Так
Б. Ні
3. На олігополістичному ринку ціни менш стійкі, ніж в умовах досконалої конкуренції.

A. Так
Б. Ні
4. Криву попиту на суспільні блага можна побудувати методом додавання по горизонталі кривих індивідуального попиту на ці блага.

A. Так
Б. Ні
5. Суспільні блага зазвичай продаються на приватних ринках.

A. Так
Б. Ні

2) Оберіть правильну відповідь

(2 бали за кожну правильну відповідь)

1. *Граничний прибуток фактора виробництва у грошовому вираженні дорівнює:*

- а) вартості останньої одиниці продукту;
- б) зміні загальної величини витрат при використанні додаткової одиниці виробничого фактора;
- в) обсягу виробництва при використанні додаткової одиниці виробничого фактора;
- г) зміні ціни на продукцію, вироблену за допомогою даного виробничого фактора.

2. *Якщо в певному виробничому процесі капітал і праця виступають субститутами, то при зростанні ціни капіталу крива попиту на працю:*

- а) зміщується праворуч;
- б) залишається без змін;
- в) зміщується ліворуч;
- г) стає горизонтальною лінією.

3. *Визначте фактор, що не впливає на еластичність ринкового попиту на ресурс:*

- а) частина витрат на ресурс у витратах фірми;
- б) еластичність попиту на вироблену продукцію;
- в) технологія виробництва певної продукції;
- г) серед наведеного правильної відповіді немає.

4. *Індекс Лінда розраховується за формулою:*

а)
$$I_C = \sum_{i=1}^m k_i ;$$

б)
$$I_H = \sum k_i^2 ;$$

в)
$$I_L = \frac{k_1}{k_2} \cdot 100\% ;$$

г)
$$I_L = \frac{k_1 + k_2}{k_3} .$$

5. *За яких значень H-індексу ринок оцінюється як неконцентрований і об'єднання дозволяється?*

- а) $I_H < 1000$;
- б) $1000 < I_H < 1800$;
- в) $I_H > 1800$;
- г) $I_H < 500$;
- д) $I_H > 2000$.

6. *Максимальне значення, якого може набути індекс Херфіндаля-Хіршмана, відповідає ситуації:*

- а) досконалої конкуренції;
- б) олігополії;
- в) монопсонії;
- г) монополістичної конкуренції;
- д) дуополії;
- е) чистої монополії.

7. *Як співвідносяться ефективність і справедливість у розподілі благ:*

- а) критерій справедливості завжди суперечить критерію ефективності;

- б) критерій справедливості співвідноситься з критерієм ефективності;
- в) ефективний розподіл благ може бути справедливим;
- г) ефективність розподілу благ, як і справедливість, неможливо виміряти.

8. *Умові Парето-оптимальності відповідає:*

- а) досконала конкуренція;
- б) монополія;
- в) монополістична конкуренція;
- г) олігополія.

9. *Негативні зовнішні ефекти призводять до того, що товар:*

- а) виробляється у недостатній кількості, й на нього встановлюють необґрунтовано високі ціни;
- б) виробляється у надмірній кількості, й на нього встановлюють необґрунтовано високі ціни;
- в) виробляється у недостатній кількості, й на нього встановлюються занадто низькі ціни;
- г) не виробляється;
- д) виробляється у надмірній кількості, й на нього встановлюють занадто низькі ціни.

10. *Суспільне благо відрізняється від приватного тим, що воно:*

- а) ділиться;
- б) знаходиться у приватному споживанні;
- в) ділиться й знаходиться у приватному споживанні;
- г) неділимо і не знаходиться у приватному споживанні;
- д) не знаходиться у суспільному споживанні й ділиться.

3 Виберіть літеру, яка відповідає правильному варіанту відповіді
(5 балів за кожну правильну відповідь)

1.

А	Б	В	Г
якщо правильне тільки 1, 2 і 3	якщо правильне тільки 1 і 2	якщо правильне тільки 2 і 3	якщо правильне тільки 3

Податковий тягар лягає :

1. На виробника, якщо попит є абсолютно еластичним.
2. На споживача, якщо попит є абсолютно нееластичним.
3. На виробника і споживача, якщо цінова еластичність попиту знаходиться між нулем і нескінченністю.

2.

А	Б	В	Г
якщо правильне тільки 1	якщо правильне тільки 1 і 2	якщо правильне тільки 4	якщо правильні всі варіанти

Попит на ресурси залежить від :

1. Ціни продукту, що вироблений за допомогою даного ресурсу.
2. Цін ресурсів-замінників.
3. Цін взаємодоповнюючих ресурсів.

4. Ціни даного ресурсу.
5. Усього переліченого вище.

4) Тест–задачі

(5 балів за кожну правильну відповідь)

1. Функція загальних витрат монополії має вигляд: $TC = 100 + 3Q$, а функція попиту $P = 200 - Q$. Якщо монополіст виробляє 20 одиниць продукції, то його загальний дохід дорівнює:

- A. 4000 грош.од.
- Б. 3600 грош.од.
- В. 1800 грош.од.
- Г. 900 грош.од.

2. У першому році рівень цін сталий і номінальна процентна ставка становила 6 % на рік. У другому році темп інфляції становив 3 %, а реальна процентна ставка не змінилась. Якою є номінальна ставка процента в другому році?

- A. Незмінною
- Б. Знизилась на 3 %
- В. Знизилась на 6 %
- Г. Зросла на 3 %

5 Графічні завдання

(5 балів за кожну правильну відповідь)

1. Графічно проаналізуйте поведінку фірми в умовах досконалої конкуренції за методом зіставлення TR і TC .

2. Графічно проаналізуйте довгострокову рівновагу фірми за умов монополістичної конкуренції.

6 Заповніть пропуски у визначеннях необхідними словами та формулами

(3 бали за кожну правильну відповідь)

1. Скласти формулу індексу Лінда для трьох фірм.
2. Запишіть умову загальної рівноваги виробника і споживача двох товарів.

Ключові категорії ЗМ 6: диференціація продукту, монополістична конкуренція, нецінова конкуренція, олігополія, ступінь концентрації, міжгалузева конкуренція, картель, диференційована олігополія, олігопольна залежність, монополія, ліцензія, природна монополія, цінова дискримінація, чиста (досконала) конкуренція, загальна виручка, середня виручка, гранична виручка, конкуренція, ринок ресурсів, похідний попит, граничний продукт у грошовому вираженні, граничні витрати на ресурс, ефект заміщення, ефект обсягу продукції, попит на працю, пропозиція праці, заробітна плата, капітал, позичковий капітал, позичковий процент, номінальна процентна ставка, реальна процентна ставка, попит на землю, пропозиція землі, рента, ціна землі.

3. ТИПОВІ ЗАДАЧІ З РОЗВ'ЯЗКАМИ

Задача 1. Визначте показники продуктивності праці (ПП), фондovіддачі (ФВ), фондомісткості (ФМ), фондоозброєності (ФО), матеріаломісткості (ММ), матеріалovіддачі (МВ), рентабельності (Р), якщо:

- обсяг реалізованої продукції (П)	- 1000 грн;
- вартість основних фондів (ОФ)	- 600 грн;
- вартість сировини й матеріалів (М)	- 200 грн;
- собівартість продукції (СС)	- 900 грн;
- кількість працівників (К)	- 20 осіб.

Розв'язання

ПП=П:К=1000:20=50 грн вартості продукції на одного працівника.

ФВ=П:ОФ=1000:600≈1,67 грн вартості продукції на 1 грн вартості основних фондів.

ФМ=1:ФВ=ОФ:П=600:1000=0,6 грн вартості основних фондів на 1 грн продукції.

ФО=ОФ:К=600:20=30 грн вартості основних фондів на 1 працівника.

ММ=М:П=200:1000=0,2 грн вартості сировини й матеріалів на 1 грн вартості продукції.

МВ=1:ММ = П:М=1000:200=5 грн вартості продукції на 1 грн вартості сировини й матеріалів.

$$P = \frac{\text{Прибуток}}{CC} \cdot 100\% = \frac{O - CC}{CC} \cdot 100\% = \frac{1000 - 900}{900} \cdot 100\% \approx 11,1\%.$$

Задача 2. Грошова маса – 5 млрд грош.од.; кількість обертів одиниці – 2; умовний фізичний обсяг виробництва – 100 млн од. Визначте середню ціну, а також її зміни при зростанні М на 50 % і зниженні Q на 20 %.

Розв'язання:

Якщо $M \cdot V = P \cdot Q$, то $P = MV : Q = 5 \cdot 2 : 0,1 = 100$ грош.од.

Індекс лівої частини рівняння склав 1,5, а індекс другого множинника правої частини – 0,8. Ціни змінилися у $1,5 : 0,8 \approx 1,875$ рази, тобто зросли на 87,5 %.

Задача 3. Визначити величини ВВП і ЧВП, якщо: імпорт – 50 од.; споживчі витрати – 250 од.; державні витрати – 100 од.; експорт – 40 од.; амортизація – 10 од.; чисті інвестиції – 60 од.; непрямі податки – 30 од.; особисті податки – 20 од.; валовий прибуток – 200 од.; податки на прибуток – 60 од.; чистий (нерозподілений) прибуток – 120 од.; трансфертні платежі – 50 од.

Розв'язання

$$\text{ВВП} = 250 + (10 + 60) + 100 + (40 - 50) = 410 \text{ од.}$$

$$\text{ЧВП} = \text{ВВП} - \text{амортизація} = 410 - 10 = 400 \text{ од.}$$

Задача 4. Номінальний ВВП – 2 млрд грош.од. Ціни зменшилися за рік на 10 %. Визначити дефлятор і величину реального ВВП.

Розв'язання

$$\text{Дефлятор} = 0,9; \text{реальний ВВП} = \frac{\text{номінальний ВВП}}{\text{дефлятор}} = \frac{2}{0,9} \approx 2,2 \text{ млрд дол.}$$

Задача 5. Заповніть таблицю:

Y	C	S	APC	APS	MPC	MPS
0	20					
100	100					
200	180					
300	260					
400	340					

Запишіть рівняння споживання та заощадження.

Розв'язання:

$$S = Y - C \quad APC = C : Y \quad APS = S : Y$$

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y} \quad MPS = \frac{\Delta S}{\Delta Y}$$

Y	C	S	APC	APS	MPC	MPS
0	20	-20	-	-	-	-
100	100	0	1	0	0,8	0,2
200	180	20	0,9	0,1	0,8	0,2
300	260	40	0,87	0,13	0,8	0,2
400	340	60	0,85	0,15	0,8	0,2

$$C = C_a + MPC \cdot Y = 20 + 0,8Y$$

$$S = -C_a + MPC \cdot Y = -20 + 0,2Y$$

Задача 6. ВВП реальний – 350 млн. гр. од.; ВВП рівноважний – 400 млн грош.од.; гранична схильність до заощадження – 0,4. Визначте мультиплікатор автономних витратів та величину інвестицій, що забезпечують досягнення рівноважного ВВП.

Розв'язання:

$$M_I = \Delta \text{ВВП} : \Delta I = 1 : MPS = 1 : 0,4 = 2,5$$

$$\Delta I = \Delta \text{ВВП} : M_I = (400 - 350) : 2,5 = 20 \text{ млн грош.од.}$$

Задача 7. Визначте рівноважний ВВП методом зіставлення сукупних доходів і сукупних витрат, якщо рівняння споживання – $C = 30 + 0,8Y$, рівняння інвестицій – $I = 10$.

Розв'язання:

Метод зіставлення сукупних доходів і витрат:

$$Y = (30 + 0,8Y) + 10$$

$$0,2Y = 40$$

$$Y = \text{ВВП рівноважний} = 200 \text{ грош.од.}$$

Задача 8. Визначте фактичний та природний рівні безробіття, зайнятості та повної зайнятості, якщо населення країни 16 млн. осіб. Чисельність циклічно безробітних – 0,3 млн, фрикційні безробітних – 0,1 млн, структурно безробітних – 0,2 млн Кількість непрацевдатних і тих, що вибули із складу робочої сили, – 4 млн осіб.

Розв'язання

$$\text{Рівень безробіття} = \frac{0,1 + 0,2 + 0,3}{16 - 4} \cdot 100 = 5\%$$

$$\text{Рівень зайнятості} = 100 - \text{рівень безробіття} = 100 - 5 = 95 \%$$

$$\text{Природний рівень безробіття} = \frac{0,1 + 0,2}{16 - 4} \cdot 100 = 5\% = 2,5 \%$$

$$\text{Рівень повної зайнятості} = 100 - \text{природний рівень безробіття} = 100 - 2,5 = 97,5 \%$$

Задача 9. Дефлятор 2010 року (I_1) – 1,1. Дефлятор 2011 року (I_2) – 1,21. Визначити середньорічний темп інфляції й кількість років, необхідних для подвоєння цін.

Розв'язання

$$T = \frac{I_2 - I_1}{I_1} \cdot 100\% = \frac{1,21 - 1,1}{1,1} \cdot 100\% = 10\%$$

$$\text{Кількість років, що необхідні для подвоєння цін} = 70 : T = 70 : 10 = 7 \text{ років.}$$

Задача 10. Визначте величини грошових агрегатів M_0 , M_1 , M_2 , M_3 та L , якщо в обігу знаходяться наступні складові (млн грош. од.):

- строкові вклади – 300;
- готівка – 150;
- поточні внески – 500;
- вклади клієнтів за трастовими операціями – 20;
- державні короткострокові цінні папери – 30.

Розв'язання:

$$M_0 = 150$$

$$M_1 = 150 + 500 = 650$$

$$M_2 = 650 + 300 = 950$$

$$M_3 = 920 + 20 = 970$$

$$L = 970 + 30 = 1000$$

Задача 11. Номінальний ВВП країни становить 24 млрд грош. од. Ціни протягом року зросли на 50 %. Фактичний рівень безробіття становив 10 %, природний – 8 %. Визначте дефлятор, реальний ВВП, відносне відставання реального ВВП від потенційного та величину потенційного ВВП.

Розв'язання:

$$\text{Дефлятор} = 1,5$$

$$\text{Реальний ВВП} = \frac{\text{номінальний ВВП}}{\text{дефлятор}} = \frac{24}{1,5} = 16 \text{ млрд. грош. од.}$$

Відставання реального ВВП – по закону Оукена: 1 % перевищення факт. рівня безробіття над природним обумовлює 2,5 % відставання реального ВВП від потенційного ($\Delta \text{ВВП}_p$). Задаємо пропорцію:

$$1\% - 2,5 \%$$

$$(10 - 8) = 2\% - X \%$$

$$X = \Delta \text{ВВП}_p = 5\%$$

Складаємо нову пропорцію:

$$\text{потенційний ВВП} = X - 100 \%$$

$$\text{реальний ВВП} = 16 - (100 - 5) = 95\%$$

$$X \approx 16,8 \text{ млрд. грош. од.}$$

Задача 12. Фактичний ВВП становить 200 млрд грош. од., рівноважний – 240 млрд грошових одиниць. Гранична схильність до заощадження – 0,4. Визначте: мультиплікатори податків та державних витрат, а також величини

податкових надходжень та державних витрат, що забезпечують досягнення рівноважного ВВП.

Розв'язання:

M_g (мультиплікатор державних витрат) = $\Delta \text{ВВП} : \Delta G = 1 : \text{MPS} = 1 : 0,4 = 2,5$

M_t (мультиплікатор податків) = $\Delta \text{ВВП} : \Delta T = - \text{MPC} : \text{MPS} = - 0,6 : 0,4 = -1,5$

$\Delta G = \Delta \text{ВВП} : M_g = (240 - 200) : 2,5 = 16$, тобто треба збільшити державні витрати на 16 млрд. грош.од.

$\Delta T = \Delta \text{ВВП} : M_t = (240 - 200) : (- 1,5) \approx - 26,7$, тобто треба зменшити суму стягнення податків на 26,7 млрд грош. од..

Задача 13. Власник капіталу (10 000 грош. од.) вирішує питання: зберігати далі чи витратити свої заощадження. Якщо вкласти гроші в банк, то через рік можна отримати 12 000 грош. од. Інфляція становить 28 %. Чому будуть дорівнювати номінальна та реальна процентні ставки? Щоб ви порадили власникові капіталу? Обґрунтуйте свою пораду. Яким чином вплине на вашу пораду збільшення номінальної ставки до 30 % при незмінності решти умов.

Розв'язання:

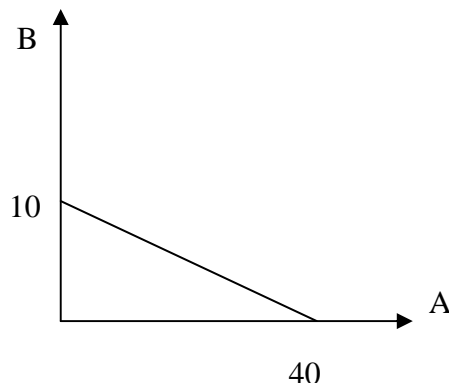
Номінальна ставка $i = \frac{12000 - 10000}{10000} \cdot 100\% = 20\%$.

Реальна ставка $r = 20 - 28 = - 8\%$

Вкладення в банк є нерациональним

Якщо $i = 30\%$, то $r = 30 - 28 = 2\%$

Задача 14. Визначити ціни товарів А і В, скласти рівняння бюджетної лінії, якщо величина доходу $I = 100$ грош. од., а бюджетна лінія виглядає в такий спосіб:

Розв'язання

Рівняння бюджетної лінії: $I = P_A \cdot A + P_B \cdot B$.

Після перетворень одержуємо: $B = \frac{I}{P_B} - \frac{P_A}{P_B} \cdot A$

де P_A і P_B – ціни товарів А і В;

А і В – фізичні обсяги товарів.

Якщо купити максимум товарів А, то для покупки товарів В не залишиться коштів. Тому, наприклад, якщо $A = 40$, то $B = 0$.

Таким чином, $I = P_A \cdot A_{\max} + P_B \cdot 0 = P_A \cdot A_{\max}$, тобто $100 = P_A \cdot 40 \Rightarrow P_A = 2,5$ грош.од.

Якщо купити максимум товарів В, то для покупки товарів А не залишиться коштів. Тому, наприклад, якщо $V=10$, то $A=0$.

Таким чином, $I = P_A \cdot 0 + P_B \cdot V_{\max} = P_B \cdot V_{\max}$, тобто $100 = P_B \cdot 10 \Rightarrow P_B = 10$ грош.од.

Рівняння бюджетної лінії:

$$V = \frac{I}{P_B} - \frac{P_A}{P_B} \cdot A = \frac{100}{10} - \frac{2,5}{10} \cdot A = 10 - 0,25 A.$$

Задача 15. Рівняння попиту: $Q_D = 9 - P$, а рівняння пропозиції: $Q_s = 2P - 6$. Визначити рівноважні ціну й обсяг, а також розміри дефіциту й надвиробництва при $P = 4$; $P = 6$.

Розв'язання

При рівновазі величини попиту та пропозиції рівні, тобто $Q_D = Q_s$.

Прирівнюємо праві частини рівнянь:

$$9 - P = 2P - 6$$

$$3P = 15$$

$P = 5$ – рівноважна ціна

Після підстановки 5 у кожне з рівнянь одержуємо $Q = 4$ – рівноважний обсяг.

Якщо $P = 4$, тобто менше рівноважної величини 5, то виникає дефіцит з перевагою величини попиту, тобто $\Delta Q = Q_D - Q_s = Q_D(4) - Q_s(4) = 5 - 2 = 3$.

Якщо $P=6$, тобто більше рівноважної величини 5, то виникає надвиробництво з перевагою величини пропозиції, тобто $\Delta Q = Q_s - Q_D = Q_s(6) - Q_D(6) = 6 - 3 = 3$.

Задача 16. Рівняння попиту: $Q_D = 9 - P$, а рівняння пропозиції: $Q_s = 2P - 6$. Стягується поштучний податок з продавця в розмірі 1,5 грош. од.

Визначте:

- 1) рівноважні ціну й обсяг до введення податку;
- 2) нові рівноважні ціну й обсяг після введення податку;
- 3) ціни бруто й нетто;
- 4) суми податкових надходжень у бюджет;
- 5) суми податкового тягара продавця й покупця.

Розв'язання

1) При рівновазі величини попиту та пропозиції рівні, тобто $Q_D = Q_s$.

Прирівнюємо праві частини рівнянь:

$$9 - P = 2P - 6$$

$$3P = 15$$

$P = 5$ грн. - рівноважна ціна

Після підстановки 5 у кожне з рівнянь одержуємо $Q = 4$ – рівноважний обсяг;

2) введення податку на продавця не впливає на рівняння попиту, але змінює рівняння пропозиції:

$$Q_s = 2(P - 1,5) - 6 = 2P - 9,$$

$$9 - P = 2P - 9,$$

$$3P = 18,$$

$p = 6$ грош.од. – нова рівноважна ціна, $Q = 3$ – новий рівноважний обсяг;

- 3) ціну брутто сплачує покупець продавцеві, тобто мова йде про нову рівноважну ціну $P = 6$ грош. од.; ціну нетто одержує продавець після сплати поштучного податку 1,5 грош. од., тобто ціна нетто рівна $6 - 1,5 = 4,5$ грош. од.;
- 4) якщо за одну продану одиницю товару продавець сплачує 1,5 грош. од. податку, то за 3 рівноважні одиниці він забезпечує $1,5 \cdot 3 = 4,5$ грош. од. у вигляді податкових надходжень до бюджету;
- 5) тягар (втрати) продавця: $\Delta_{\text{продавця}} = (5 - 4,5) \cdot 3 = 1,5$ грош. од.;
- 6) тягар (втрати) покупця: $\Delta_{\text{покупця}} = (6 - 5) \cdot 3 = 3$ грош. од.

Задача 17. Знайдіть і прокоментуйте коефіцієнт еластичності пропозиції, якщо рівняння пропозиції: $Q_s = 3p - 4$; $p = 2$.

Розв'язання

$$E_s = Q'(p) \cdot (p / Q_s) = 3 \cdot (2/2) = 3$$

Якщо $p = 2$, то $Q_s = 3 \cdot 2 - 4 = 2$.

Тому:

- 1) пропозиція еластична, тому що $|E_s| > 1$;
- 2) зміна ціни на 1 % змінює величину пропозиції на 3 % у тому ж напрямку.

Задача 18. Знайдіть і прокоментуйте коефіцієнт еластичності попиту, якщо при зменшенні ціни з 4 до 3 грош. од. величина попиту на товар збільшиться з 1 до 2 штук.:

Розв'язання

$$E_D = \frac{Q_2 - Q_1}{Q_2 + Q_1} \cdot \frac{P_2 - P_1}{P_2 + P_1} = \frac{2 - 1}{2 + 1} \cdot \frac{3 - 4}{3 + 4} \approx -2,3$$

Тому:

- 1) попит еластичний, тому що $|E_D| > 1$;
- 2) зміна ціни на 1 % змінює величину попиту на 2,3 % у протилежному напрямку.

Задача 19. Знайдіть і прокоментуйте коефіцієнт перехресної еластичності попиту, якщо ціна товару А зменшується з 5 до 3 грош.од., а попит на товар В зростає з 2 до 3 штук.:

Розв'язання

$$E_D = \frac{Q_{DB2} - Q_{DB1}}{Q_{DB2} + Q_{DB1}} \cdot \frac{P_{A2} - P_{A1}}{P_{A2} + P_{A1}} = \frac{3 - 2}{3 + 2} \cdot \frac{3 - 5}{3 + 5} \approx -0,8.$$

Тому:

- 1) попит нееластичний, тому що $|E_D| < 1$;
- 2) зміна ціни товару А на 1 % змінює величину попиту на товар У на 0,8% у протилежному напрямку;
- 3) якщо E_D має від'ємний знак, то мова йде про взаємозамінні товари.

Задача 20. Знайдіть і прокоментуйте коефіцієнт еластичності попиту за доходом, якщо рівняння попиту: $Q_D = 4 + 3I$; $I = 2$.

Розв'язання

$$E_D = Q'(I) \cdot (I / Q_D) = 3 \cdot (2/10) = 0,6$$

Якщо $I = 2$, то $Q_D = 4 + 3 \cdot 2 = 10$.

Тому:

- 1) попит нееластичний, тому що $|E_D| < 1$;
- 2) зміна ціни на 1 % змінює величину попиту на 0,6 % у тому ж напрямку;
- 3) тому що E_D має додатний знак, то мова йде про нормальні товари;
- 4) якщо $E_D < 1$, то досліджується товар першої необхідності.

Задача 21. Заповніть таблицю:

Q (обсяг)	ТС (загальні витрати)	FC (постійні витрати)	VC (змінні витрати)	AFC (середні постійні витрати)	AVC (середні змінні витрати)	ATC (середні загальні витрати)	МС (граничні витрати)
0	20						
1	35						
2	47						
3	79						

Розв'язання

FC постійні для будь - якого обсягу, у тому числі при $Q = 0$ (FC завжди дорівнюють 20).

$VC = TC - FC$, тобто VC послідовно рівні: 0; 15; 27; 59.

$AFC = FC : Q$, тобто AFC послідовно рівні, починаючи з $Q = 1$: 20; 10; 6,7.

$AVC = VC : Q$, тобто AVC послідовно рівні, починаючи з $Q = 1$: 15; 13,5; 19,7.

$ATC = TC : Q = AFC + AVC$, тобто ATC послідовно рівні, починаючи з $Q = 1$: 35; 23,5; 26,4.

$MC = (TC : Q)$, тобто MC послідовно рівні, починаючи з $Q = 1$: 15; 12; 32.

Таким чином, заповнена таблиця виглядає так:

Q (обсяг)	ТС (загальні витрати)	FC (постійні витрати)	VC (змінні витрати)	AFC (середні постійні витрати)	AVC (середні змінні витрати)	ATC (середні загальні витрати)	МС (граничні витрати)
0	20	20	0	-	-	-	-
1	35	20	15	20	15	35	15
2	47	20	27	10	13,5	23,5	12
3	79	20	59	6,7	19,7	26,4	32

Задача 22. Заповніть таблицю. Визначте оптимальний обсяг виробництва в умовах чистої конкуренції при ціні $p=10$ грош. од. Який рівень цін змусить ліквідувати фірму? Який рівень цін дозволяє мінімізувати збитки, але не ліквідувати фірму?

Q	TC	FC	VC	AFC	AVC	ATC	MC	TR (загальний виторг)	MR (граничний виторг)	PR (прибуток або збиток)
0	4									
1	8									
2	18									
3	39									

Розв'язання

FC постійні при будь-якому обсязі, у тому числі при $Q=0$ (FC завжди дорівнюють 4).

$VC = TC - FC$, тобто VC послідовно рівні: 0; 4; 14; 35.

$AFC = FC : Q$, тобто AFC послідовно рівні, починаючи з $Q = 1$: 4; 2; 1,3.

$AVC = VC : Q$, тобто AVC послідовно рівні, починаючи з $Q = 1$: 4; 7; 11,7.

$ATC = TC : Q = AFC + AVC$, тобто ATC послідовно рівні, починаючи з $Q = 1$: 8; 9; 13.

$MC = TC : Q$, тобто MC послідовно рівні, починаючи з $Q = 1$: 4; 10; 21.

$TR = p \cdot Q$, тобто TR послідовно дорівнює: 0; 10; 20; 30.

$MR = TR : Q = P = 10$ при будь-якому значенні Q, починаючи з $Q = 1$.

$PR = TR - TC$, тобто PR послідовно дорівнює: -4; 2; 2; -9

Таким чином, заповнена таблиця виглядає так:

Q	TC	FC	VC	AFC	AVC	ATC	MC	TR (загальний виторг)	MR (граничний виторг)	PR (прибуток або збиток)
0	4	4	0	-	-	-	-	0	-	- 4
1	8	4	4	4	4	8	4	10	10	2
2	18	4	14	2	7	9	10	20	10	2
3	39	4	35	1,3	11,7	13	21	30	10	- 9

Оптимальний обсяг виробництва визначається двома методами:

1) для максимального прибутку $PR_{\max}=2$ при $Q=1$; $Q=2$;

2) при дотриманні рівності: $MR = MC$, тобто при $Q=2$.

Висновок: обсяг виробництва оптимальний при $Q = 2$.

Для закриття фірми необхідна умова: $p < AVC_{\min}$, тобто $p < 4$.

Для мінімізації збитків, але не закриття фірми необхідна умова:

$AVC_{\min} < P < ATC_{\min}$, тобто $4 < P < 8$.

Задача 23. Заповнити таблицю, визначити оптимальний обсяг виробництва в умовах чистої монополії:

Q	P	TC	ATC	MC	TR	MR	PR
1	4	4					
2	3	5					
3	2	9					
4	1	16					

Розв'язання

$ATC=TC : Q$, тобто AFC послідовно рівні: 4; 2,5; 3; 4.

$MC = (TC : Q)$, тобто MC послідовно рівні, починаючи з $Q = 2$: 1; 4; 7.

$TR = p \cdot Q$, тобто TR послідовно дорівнює: 4; 6; 6; 4.

$MR=(TR : Q)$, тобто MR послідовно дорівнює, починаючи з $Q = 2$: 2; 0; -2.

$I=TR - TC$, тобто I послідовно дорівнює: 0; 1; -3; -12.

Таким чином, заповнена таблиця виглядає так:

Q	P	TC	ATC	MC	TR	MR	PR
1	4	4	4	-	4	-	0
2	3	5	2,5	1	6	2	1
3	2	9	3	4	6	0	-3
4	1	16	4	7	4	-2	-12

Оптимальний обсяг виробництва визначається двома методами:

1) для максимального прибутку, $PR_{\max}=1$ при $Q=2$;

2) при дотриманні рівності: $MR=MC$.

Якщо $Q=2$, то $MR > MC$, або $2 > 1$.

Якщо $Q=3$, то $MR < MC$, або $0 < 4$, що не оптимальне й вимагає зниження Q .

Висновок: обсяг виробництва оптимальний при $Q = 2$, коли $MR > MC$ і обидві граничні величини близькі за значенням.

Задача 24. На околиці мешкають дві родини. Попит першої родини на освітлення околиці $Q_{D1} = 10 - P_1$, а попит другої – $Q_{D2} = 10 - 2P_2$. Граничні витрати на виробництво електроенергії становлять 5 грош. од..

Визначити:

1. Функцію попиту на освітлення околиці.
2. Суспільно оптимальний обсяг освітлення околиці.

Розв'язання

1. Функція попиту суспільного блага будується сумуванням індивідуальних попиту по вертикалі й відповідно має наступний вигляд:

$P_1 = 10 - Q$; $P_2 = 5 - 0,5 Q$; $P_{1+2} = 15 - 1,5 Q$.

Звідси $Q_{D\text{сусп.}} = 10 - 0,67p$.

2. Суспільно оптимальний рівень освітлення околиці дорівнює при $p = 5$:

$Q = 10 - 0,67p = 10 - 0,67 \cdot 5 = 6,65$.

4. ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Виникнення економічної теорії.
2. Предмет, структура і функції економічної теорії.
3. Принципи і методи пізнання економічного життя суспільства.
4. Виробництво як процес суспільної праці. Фактори виробництва.
5. НТР та ефективність суспільної праці.
6. Формулювання основ постіндустріальної цивілізації.
7. Зміст економічної системи та її структурні елементи.
8. Відносини власності та новітні тенденції в їх розвитку.
9. Економічні потреби та інтереси.

10. Суспільний поділ праці – джерело соціально-економічного розвитку.
11. Людина як джерело і критерій соціально-економічного прогресу.
12. Сутність багатства людського суспільства.
13. Характеристика товарного виробництва.
14. Товар та його властивості.
15. Теорії вартості.
16. Розвиток форм вартості та виникнення грошей.
17. Функції грошей як загального еквівалента.
18. Ринкове господарство та його основні суб'єкти.
19. Сучасний ринок, його структура і функції.
20. Конкуренція і монополія в ринковій системі.
21. Мікроекономічний рівень господарювання.
22. Економічна природа попиту та пропозиції.
23. Фактори, що визначають попит і пропозицію.
24. Еластичність попиту та пропозиції.
25. Сутність ціноутворення.
26. Фактори та методи ринкового ціноутворення.
27. Витрати виробництва і прибуток.
28. Капітал і підприємництво.
29. Підприємство в умовах ринкового господарства.
30. Макроекономічний рівень господарювання і система національних рахунків.
31. Економічна рівновага і циклічність суспільного виробництва.
32. Макроекономічна нестабільність. Безробіття, інфляція та їх вимірювання.
33. Особливості відтворення в аграрній сфері економіки.
34. Земельна рента.
35. Сутність і структура фінансової системи у суспільному відтворенні.
36. Бюджетна система.
37. Кредитно-грошова та валютна системи.
38. Державна політика доходів.
39. Сутність і механізм розподілу доходів.
40. Заробітна плата і доходи від індивідуальної трудової діяльності.
41. Сімейні доходи і структура їх використання.
42. Об'єктивна необхідність і реальні можливості переходу України до ринкової економіки.
43. Формування економічних передумов переходу до соціально орієнтованого ринкового господарства.
44. Соціально-економічна політика Української держави в період ринкової трансформації суспільства.
45. Формування і закономірності розвитку міжнародної економіки.
46. Суть і форми міжнародних відносин.
47. Міжнародна економічна інтеграція.
48. Економічні аспекти глобальних проблем.
49. Економічна теорія підґрунтя економічної політики.
50. Економічна роль держави.

51. Політика державного регулювання економіки.
52. Податково-бюджетна політика держави.
53. Становлення економічної теорії як науки.
54. Трагування розвитку економічних теорій в сучасних моделях.
55. Класифікація теорії і напрямків світової економічної думки.

5. ПОРЯДОК ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу використовують такі форми та методи контролю і оцінювання знань:

- оцінювання роботи студента під час практичних занять;
- поточне тестування після вивчення кожного змістового модуля;
- виконання розрахунково-графічної роботи;
- складання заліку.

Оцінку знань студентів з дисципліни здійснюють відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу, що є українським варіантом ECTS. Ця система базується на здійсненні наскрізного поточного контролю на аудиторному занятті відповідно до його форми (лекційної, практичної). Підсумковою оцінкою поточного контролю є оцінка за модуль, тобто реалізується принцип модульного обліку знань студентів.

Навчальним планом з дисципліни передбачено складання заліку. Для оцінювання знань використовують двобальну національну шкалу («зараховано», «не зараховано»).

Порядок здійснення поточного оцінювання знань студентів

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних занять і має за мету перевірку рівня підготовки студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи студента протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни, відвідування занять;
- виконання завдань на практичних заняттях;
- виконання завдань поточного контролю.

Робота студентів на практичних заняттях оцінюється за 4-бальною системою і згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів перекладається в систему оцінювання за шкалою ECTS. При оцінюванні виконання практичних завдань увага приділяється їх якості й самостійності.

Поточний модульний контроль рівня знань передбачає виявлення опанування студентом матеріалу лекційного модуля і вміння застосувати його для вирішення практичної ситуації і проводиться у вигляді письмового контролю (тестування). Поточний контроль проводиться у письмовій формі по закінченню кожного зі змістових модулів після того, як розглянуто увесь теоретичний матеріал і проведені практичні завдання в межах кожного із змістових модулів.

Знання оцінюються за системою оцінювання за шкалою ECTS (тестові

завдання).

Порядок і критерії оцінювання тестового контролю знань, навичок та вмінь студентів

Тестовий контроль знань, умінь і навичок студентів дозволяє ефективно й об'єктивно оцінювати успішність студентів. Критерії оцінювання тестових завдань залежать від їх типу.

Тестові завдання закритої форми

Тест-завдання закритої форми різняться за принципами побудови і відповідно мають різні оцінювальні бали.

Прості альтернативні тест-завдання використовують для грубої перевірки правильності вибору або прийняття рішення у згорнутій формі й передбачають наявність двох варіантів організації відповіді типу „так – ні”; „правильно – неправильно” тощо. Оцінюються 1 балом.

Тест-завдання з простим множинним вибором за принципом класифікації використовують тоді, коли кількість можливих варіантів відповідей менше трьох, але відповідь складніша, ніж відповідь типу „так-ні”. Їх доцільно використовувати під час перевірки умінь вільно орієнтуватися у групі схожих понять, явищ, процесів тощо. Оцінюються в 1 бал.

Тестові завдання з множинним вибором за принципом кумуляції доцільно використовувати для перевірки повноти знань і умінь. Запитальна частина таких завдань в основному має порівняльний зміст: одна з декількох відповідей має бути найкращою, можливо правильною, найбільш правильною, найбільш повною, що частіше трапляється. У зв'язку з цим у запитальній частині завдань використовують вирази типу „як правило”, „зазвичай”, „головна причина”, „найчастіше”. Оцінюються в 2 бали.

Тестові завдання з множинним вибором за принципом циклічності, використовуються для перевірки знань та умінь, якщо відповіді побудовані за принципом циклічності. Оцінюються в 2 бали.

Тестові завдання за принципом подвійної альтернативи передбачають, що після запитання, яке є незакінченим твердженням, фрагментом, ситуацією тощо, надається п'ять (два, три) відповідей, і серед них необхідно обрати одну найбільш правильну (найповнішу) відповідь. Оцінюються в 2 бали.

Тестові завдання на відповідність та асоціативні зв'язки дають можливість установити знання фактів, взаємозв'язків і знання термінології, позначень, методик тощо. Одна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

Тестові завдання на порівняння і протиставлення (на аналіз взаємозв'язку) рекомендуються для перевірки умінь виявляти розпізнавальні ознаки різних явищ, ситуацій тощо. Виконання таких завдань передбачає аналіз запропонованого матеріалу, його синтез та вміння зробити висновки. У разі аналізу запропонований для тестування матеріал поділяють на окремі частини і визначають їхні взаємовідносини; у разі синтезу окремі частини або елементи запропонованого матеріалу поєднуються в одне ціле. Оцінюються в 5 балів.

Тестові завдання, побудовані за принципом запитань із множинними відповідями. Тестові завдання з множинними відповідями „правильно-неправильно” використовуються у ситуаціях, коли відповіді або рішення

можуть бути тільки правильними або неправильними, не мають жодних відтінків і є категоричними. Крім того, досить часто на запропоновані запитання існує декілька правильних відповідей. У такому разі вважається, що тестується глибина знань, розуміння різних аспектів явищ, процесів тощо.

Завдання цього типу містять основу, до якої, як правило, пропонується чотири пронумеровані відповіді. Така основа може бути у формі твердження, фрагмента тексту, ілюстрації тощо. Відповіді повинні бути тільки правильними або тільки неправильними (на відміну від тестових завдань з однією найбільш правильною відповіддю). В інструкції наведено правило вибору відповіді. Оцінюються в 5 балів.

Тестові завдання на визначення причинної залежності використовуються з метою перевірки розуміння певної причинної залежності між двома явищами. Запитання складається так, що кожне з двох тверджень, пов'язаних сполучником «тому, що», є повним і чітко сформульованим реченням. При виконанні такого завдання спочатку необхідно визначити правильне чи неправильне кожне з двох тверджень окремо, а тільки потім, якщо обидва твердження правильні, визначити, правильна чи неправильна причинна залежність між ними. Оцінюються такі тест-завдання в 5 балів.

Тест-задачі передбачають перевірку навиків практичного застосування теоретичних знань, уміння робити економічні висновки й прогнози щодо діяльності економічних суб'єктів у певних виробничих ситуаціях. Оцінюються такі тест-завдання в 5 балів.

Тестові завдання відкритого типу.

Тестові завдання відкритого типу передбачають вільні відповіді. Вони не мають запропонованих варіантів відповідей і використовуються для виявлення знань термінів, визначень, понять тощо. За змістом тестові завдання відкритого типу являють собою твердження з невідомою змінною. Оцінюються – в 1 бал – одне правильно вставлене слово, позначення, показник тощо.

Умовою допуску до заліку є позитивні оцінки з поточного контролю знань за змістовими модулями. За умов кредитно-модульної системи організації навчального процесу до підсумкового контролю допускають студентів, які набрали в сумі за всіма змістовими модулями більше 30% балів від загальної кількості з дисципліни.

Залік здійснюється у письмовій формі за заліковими білетами, що містять два теоретичні питання і задачі. Залікові відповіді за білетами оцінюються за 2-бальною системою національної шкали («зараховано», «не зараховано»).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В. Д. Економічна теорія: політекономія / В. Д. Базилевич. – К.: Вища школа, 2008. – 581 с.
2. Базилевич В. Д. Макроекономіка: підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К.: Знання, 2009. – 851 с.
3. Воробйов Є. М. Економічна теорія в питаннях та відповідях / Є. М. Воробйов. – Х.: РИФ, 2002. – 640 с.
4. Макконнелл К. Р. Экономикс: пер. с англ. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – М.: Инфра-М, 2003. – 940 с.
5. Макроекономіка: конспект лекцій (для студентів 2 курсу заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за галузями знань 0305 «Економіка і підприємництво» і 0306 «Менеджмент і адміністрування» і слухачів другої вищої освіти за спеціальностями 7.050106 «Облік і аудит» і 7.050107 «Економіка підприємства») / Авт.: Островський І. А., Тимофієва С. Б., Сіренко Н. М. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 136 с.
6. Макроекономіка: навч. посібник / за ред. В. П. Решетило. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 295 с.
7. Методичні вказівки до організації самостійної роботи, практичних занять та виконання контрольних робіт з дисципліни «Макроекономіка» (для студентів 1 курсу денної і 2 курсу заочної форм навчання напрямів підготовки 6.030601 «Менеджмент» і 6.140101 «Готельно-ресторанна справа») / Укл.: І. А. Островський, С. Б. Тимофієва. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 101 с.
8. Методичні вказівки до організації самостійної роботи, практичних занять та виконання контрольних робіт з дисципліни «Мікроекономіка» (для студентів 2 курсу денної і 3 курсу заочної форм навчання напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» і 2 курсу денної форми навчання напряму підготовки 6.140101 «Готельно-ресторанна справа») / Укл.: Островський І. А., Тимофієва С. Б. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 123 с.
9. Мікроекономіка: підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, А. І. Ігнатюк, С. В. Слухай; за ред. В. Д. Базилевича. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 679 с.
10. Мікроекономіка: практикум: навч. посіб. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, А. І. Ігнатюк, С. В. Слухай; за ред. В. Д. Базилевича. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2010. – 490 с.
11. Національна економіка: навч. посібник / за заг. ред. В. П. Решетило. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 386 с.
12. Нуреев Р. М. Курс микроэкономики: учебник / Р. М. Нуреев. – 2-е изд., изм. – М.: Норма, 2008. – 576 с.
13. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник / Відп. ред. Г. Н. Климко. – 5-те вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2009. – 615 с.
14. Перехідна економіка: Підручник / за ред. В. М. Гейця. – К.: Вища школа, 2003. – 591 с.
15. Політична економія: навч. посібник / за ред. К. Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2005. – 508 с.

16. Тарасевич Л. С. Макроэкономика / Л. С. Тарасевич. – М.: Юрайт-Издат, 2003. – 650 с.
17. Тимофієва С. Б. Конспект лекцій з дисципліни «Економічна теорія» (для студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6.060101 «Будівництво» спеціальність 6.092100 «Теплогазопостачання і вентиляція») / Авт.: С. Б. Тимофієва; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 184 с.
18. Цимбалюк О. А. Економічна теорія: Тексти лекцій (для студентів усіх форм навчання напряму підготовки 6.060101 «Будівництво») / Авт.: О. А. Цимбалюк; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 64 с.
19. Макроекономіка: навч. посібник / за ред. В. П. Решетило. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 295 с.
20. Цифровий репозиторій ХНАМГ: <http://eprints.kname.edu.ua>
21. Офіційний сайт Національного Банку України: <http://www.bank.gov.ua>
22. Офіційний портал Кабінету Міністрів України: <http://www.kmu.gov.ua>
23. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: <http://www.me.gov.ua>
24. Офіційний сайт Міністерства фінансів України: <http://www.minfin.gov.ua>
25. Офіційний сайт Державної Комісії з цінних паперів та фондового ринку: <http://www.ssmc.gov.ua>
26. Офіційний сайт Державного Комітету Статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>
27. Офіційний сайт Світового банку: <http://www.worldbank.org.ru>

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для самостійної роботи і проведення практичних занять
з дисципліни

«ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»

(для студентів 2 курсу заочної форми навчання
галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування»
напрямку 6.030601 «Менеджмент»)

Укладачі: **ОСТРОВСЬКИЙ** Ігор Анатолійович,
ТИМОФІЄВА Світлана Борисівна

Відповідальний за випуск *А. Є. Ачкасов*

Редактор *О. В. Тарасюк*

Комп'ютерне верстання *О. А. Балашова*

План 2011, поз. 617М

Підп. до друку 31.01.2012 р.
Друк на ризографі.
Зам. №

Формат 60×84/16
Ум. друк. арк. 3,2
Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4064 від 12.05.2011 р.